

STRIDEN MELLAN ISKRA-ANHÄNGARNA OCH BUND VID RSDRP:s ANDRA KONGRESS 1903

Esko Kentrschynskyj

Institut d'Etudes Politiques de Paris

Inledning

Vid det ryska socialdemokratiska partiets (RSDRP) andra kongress 1903 stod frågan om Bund högst upp på dagordningen. Bund var en judisk socialdemokratisk arbetarorganisation och en av de mer betydande revolutionära rörelserna i Tsar-Ryssland vid denna tid. Det grundades 1897 och ingick sedan 1898 i det ryska socialdemokratiska partiet som en autonom organisation. Det ryska partiet dominerades vid tiden för kongressen av de s. k. iskra-itera, dvs Lenin och dennes närmaste medarbetare.

Med frågan om Bund avses här frågan om Bunds ställning i partiet. Både iskra-itera och Bund var angelägna om att fastställa denna, men de hade motstridande uppfattningar om vilka principer, som därvid borde tillämpas. Meningsskiljaktigheterna visade sig vara av sådan djupgående natur, att Bund till sist lämnade kongressen och utträdde ur partiet.

Avsikten med denna uppsats är att söka klarlägga motsättningarna mellan Bund och iskra-itera på partikongressen. I detta syfte har de berörda debatterna systematiskt gått igenom. De argument som framfördes har grupperats in under tre huvudfrågor — den nationella frågan, den ideologiska frågan och frågan om den judiska nationen. Det har inte kunnat undvikas, att gränserna mellan huvudfrågorna ibland tätt sig flytande. De flesta argument har dock kunnat placeras utan att tvekan behövt uppstå.

Den systematiska indelningen har gjorts för att underlätta analysen av debatterna. Meningen har varit att så långt möjligt granska vad som framstått som de viktigaste argumenten. Det

bör noteras, att endast ett urval av debattinläggen tagits med i uppsatsen, beroende på materialets omfång men också på det faktum, att många talare framförde nästan identiskt lika åsikter. Tonvikten har lagts på argumenterande och resonerande inlägg snarare än på rent polemiserande inlägg.

Analysen av debatterna föregås av ett debattreferat och en presentation av debatttagarna. Inledningsvis görs en tillbakablick på den judiska arbetarrörelsens historia i Tsar-Ryssland och på relationerna mellan Bund och den ryska socialdemokratin fram till 1903.

Den judiska arbetarrörelsen i Tsar-Ryssland och grundandet av Bund

Judarna utgjorde i slutet av 1800-talet drygt fyra procent av befolkningen i Tsar-Ryssland.¹ Av historiska skäl och till följd av lagstiftning levde de inom ett särskilt bosättningsområde, i stort sett omfattande Litauen, Vitryssland, Ukraina, Bessarabien och de polska territorier. I detta område utgjorde de nära tolv procent av den sammanlagda befolkningen.²

En övervägande del av judarna var bosatta i städerna inom bosättningsområdet och ägnade sig framför allt åt handel och hantverk. Allmänt sett levde de som en isolerad minoritet med egna religiösa och kulturella traditioner. Tsarregimens restriktiva politik mot judarna, inte minst de speciella lagar, som bl. a. utestängde dem från vissa yrken och belastade dem med extra skattepålagor, bidrog till att befästa denna isolering. Ibland utnyttjade regeringen antisemitismen bland ukrainare, rysar och andra nationaliteter och uppmuntrade pogromer.³

I takt med industrialisering och folkökning sökte sig ett växande antal judar från de mindre till de större städerna i bosättningsområdet. Tvångsåtgärder från regeringens sida mot slutet av seklet påskyndade denna process. En judisk arbetarklass började ta form. Även den levde tämligen isolerat som en följd av diskriminering från arbetsgivares och icke-judiska arbetares sida.⁴

En liten del av den judiska befolkningen, ungefär fem procent, hade fått lov att slå sig ned utanför bosättningsområdets gränser. De tillhörde en russificerad intellektuell medelklass, som hade föga eller ingen beröring med de judiska traditioner, som hölls vid liv i bosättningsområdet. Ur denna medelklass rekryterades flera av de blivande ledarna för såväl den judiska som den ryska arbetarrörelsen.

Den judiska arbetarrörelsen fick sin upptakt i mitten av 1800-talet i samband med spontana strejker och upplopp bland judiska arbetare. En organiserad rörelse började dock växa fram först när socialister från den judiska intelligentsian upprättade kontakter med de judiska arbetarna i bosättningsområdet. Sådana kontakter kom till stånd under 1880-talet, om också i begränsad skala. De intellektuellas ambitioner sträckte sig i början endast till att samla utvalda, speciellt begåvade arbetare i studiecirklar, där de fick viss utbildning i humanistiska och naturvetenskapliga ämnen samtidigt som de tränades i socialistisk propaganda. Rysk litteratur användes. Än så länge var det inte tal om olika rörelser: den russificerade judiska intelligentsian identifierade den judiska arbetarrörelsen med den ryska.⁵

Efterhand blev dock de judiska socialisterna medvetna om att de måste införa nya metoder för att nå fram med sitt budskap till den stora massan av judiska arbetare. De samlades i Vilno (Vilnius), även kallat "Litauens Jerusalem" på grund av dess ställning som centrum för judisk kultur och judiskt nationellt liv, och bildade där den s. k. Vilno-gruppen, som blev symbol för en ny politik. Två av grundarna, Arkadi Kremer och Samuel Gozjanskij, formulerade gruppens program i en år 1894 utgiven skrift med titeln *Ob agitatsii* (Om agitation). Det gick i korthet ut på att de dittills tillämpade metoderna var otillräckliga för att göra det judiska proletariatet politiskt medvetet. I stället för att utbilda ett privilegierat fåtal bland arbetarna måste man gå ut med massagitation, som dessutom ej skulle bedrivas på ryska utan

på jiddisch (det enda språk de judiska arbetarna i allmänhet förstod).⁶

Vilnogruppens program visade sig vara framgångsrikt. Kontakter med judiska strejkorganisationer i andra städer etablerades, strejker till förmån för kortare arbetsdag, högre löner och bättre arbetsförhållanden understöddes. Man översatte socialistisk litteratur till jiddisch och delade ut till arbetarna. De ovan omtalade studiecirkelna användes till att träna arbetare i agitation på jiddisch. Vid mitten av 1890-talet var den organiserade judiska arbetarrörelsen ett faktum.⁷

År 1897 grundades på Vilnogruppens initiativ *Der algemeiner jidischer arbeterbund in Rusland un Poiln* (Allmänna Judiska Arbetarförbundet i Ryssland och Polen; senare tillades Litauen till detta namn). Organisationen, som allmänt kom att kallas för Bund, tillkom mot bakgrund av alltfler arresteringar av judiska socialister. Det fanns ett behov av att stärka de organisatoriska banden inom rörelsen. En annan bidragande orsak var det förestående bildandet av ett ryskt socialdemokratiskt parti och behovet av en organisation, som skulle kunna representera den judiska arbetarrörelsen i detta parti.⁸

Relationerna mellan Bund och de ryska socialdemokraterna 1898—1903

Det fanns nu en särskild judisk arbetarorganisation, men Bunds ledare betraktade alltjämt sig själva som ryska revolutionärer och den judiska arbetarrörelsen som en del av den ryska. De uppehöll därför nära kontakter med den ryska socialdemokratin. I mars 1898 samlades i Minsk representanter för Bund och för fem ryska socialdemokratiska organisationer och kommittéer (Petersburg, Moskva, Kiev, Odessa och Jekaterinoslav). Detta var den första partikongressen, då det nya partiet konstituerades. Bund stod för de tekniska arrangemangen kring kongressen. Partiet fick namnet Allryska Socialdemokratiska Arbetarpartiet (RSDRP). Epitetet "allryska" (*rossijskaja*) i stället för "ryska" (*russkaja*) återspeglade partiets karaktär av ett förbund mellan de ryska socialdemokratiska organisationerna å ena sidan och Bund å den andra. Arkadi Kremer invaldes i den tre man starka centralkommittén. Kongressen beslöt, att partiet utomlands skulle representeras av *Före-*

ningen för ryska socialdemokrater i utlandet, ett emigrantsällskap i Europa med G. V. Plekhanov i spetsen.⁹

Bunds ställning i RSDRP definierades i en av kongressens resolutioner. Enligt denna skulle Bund ingå i partiet som en "autonom organisation, självständig i de frågor, som särskilt berör det judiska proletarietet".¹⁰ Detta beslut, med dess allmänt hållna formulering, skulle komma att få stor betydelse i debatterna om Bund-frågan under den andra partikongressen 1903.

Det nya partiet och Bunds ledning löstes snart upp till följd av en massarresteringsvåg strax efter den första partikongressen. På hösten 1898 var dock Bunds centralkommitté åter verksam. Ungefär vid samma tid grundade Bund-emigranter i Europa Bunds utländska kommitté. Denna anslöt sig till Plekhanovs Förening, där flera yngre ryska socialdemokrater (t. ex. Akimov och Martynov) var anhängare av Bunds massagitationsprincip. Den mer "ortodoxe" Plekhanov och gruppen kring honom isolerades och lämnade slutligen Föreningen.¹¹

Under tiden började flera framstående ryska revolutionärer att få återvända från Sibirien, dit de hade dömts till förvisning några år tidigare (de hade sålunda ej deltagit i RSDRP:s första kongress). Bland dessa var Lenin och Martov, som nu kom tillbaka fast beslutna att åter bygga upp partiet. Lenin begav sig till Schweiz och startade tidningen *Iskra*, som blev ett organ för anhängarna av den marxistiska "ortodoxa" linjen bland de ryska revolutionärerna. *Iskra* förespråkade också behovet av ett starkt och centraliserat parti och bekämpade Bund och dess politik, som kallades för "ekonomism". Martov stannade kvar i Ryssland och utvecklade ett distributionsnät för *Iskra*.¹²

I maj 1901 höll Bund sin fjärde kongress. Bland annat diskuterades den nationella frågan och frågan om Bunds ställning i RSDRP. Detta skedde mot bakgrund av det stigande intresset i andra socialistiska organisationer för nationella problem. Genom att samtidigt den sionistiska rörelsen, vars mål var upprättandet av en judisk stat i Palestina, vann ökat inflytande, ökade också trycket på Bund att ta ställning i den nationella frågan. Efter ingående diskussioner antogs en resolution, vilken fastslog, att ingen nationalitet hade rätt att förtrycka andra nationaliteter; att ett land som

Ryssland, bestående av ett flertal nationaliteter, i framtiden borde bli en federation med fullständig autonomi för varje nationalitet, oberoende av territorium; samt att begreppet "nationalitet" var tillämpligt på det judiska folket. I samma resolution konstaterades dock, att tiden ännu ej var mogen för att föra fram krav på nationell autonomi för judarna och att det riktiga under rådande villkor var att bekämpa alla tvångslagar, riktade mot judarna, och att uppenbara och protestera mot allt slags förtryck mot judarna. Resolutionen fastslog också, att kongressen ville undvika "att underblåsa den nationella känslan, som bara kan fördunkla proletarietets klassmedvetande och leda till chauvinism".¹³

Beträffande frågan om Bunds ställning i RSDRP kom den fjärde Bund-kongressen fram till ett ställningstagande, som förutsatte en omstrukturering av partiet och som för övrigt påminde om ett vid samma tid framkastat förslag från de polska socialdemokraterna. Kongressen menade, att även partiet borde byggas upp på grundval av federala principer och att där skulle ingå socialdemokratiska organisationer, som representerade de olika nationaliteterna i Ryssland. Följaktligen skulle Bund ingå i partiet som en federerad del och i egenskap av representant för det judiska proletarietet. Ett förslag med denna innebörd skulle underställas nästa partikongress.¹⁴

På sommaren 1902 bildade Lenin i hemlighet en organisationskommitté, bestående av tre iskraiter, som skulle förbereda nästa partikongress. Kommittén sammanträdde på hösten samma år, varvid en officiell organisationskommitté sattes upp. Bund inbjöds ej till detta möte, vilket antingen var en avsiktlig handling från iskraiternas sida eller berodde på ett missförstånd. Detta bidrog till att ytterligare förvärra de redan spända förhållandena mellan Bund och iskraiterna. I början av 1903 nåddes dock försoning, och Bund inbjöds att delta i organisationskommitténs arbete. Den öppna polemik, som sedan en tid pågått mellan *Iskra* och Bunds utländska kommitté, avstannade också.¹⁵

I juni 1903 samlades Bunds femte kongress, bl. a. för att åter diskutera den nationella frågan. Ett förslag om att framföra krav på nationell och kulturell autonomi för judarna mötte starkt motstånd. Förespråkarna såg i förslaget en syntes av socialdemokrati och nationella behov. Motståndarna hävdade, att det

SUMMARY: THE CONFLICT BETWEEN THE ISKRAITES AND THE BUND AT THE SECOND CONGRESS OF THE RSDRP IN 1903

The Bund, which was set up in 1897 and the leading Jewish worker organisation in Tsarist Russia, was also a member organisation of the Russian Social-Democratic Party (RSDRP) and had played an outstanding role in its foundation in 1898. At the Second Party Congress, which was held in Brussels and London in July—August 1903, strong disagreements between the Party and the Bund in organisational matters resulted in the latter's dramatic withdrawal from the Party. In the present paper, the author examines those disagreements through a systematic analysis of the Congress debates. An introductory section briefly reviews the situation of the Jews in Tsarist Russia, the growth of the Jewish labour movement, and the strained relations between the Bund and the Party, which from 1900 on was dominated by the Iskraites, i.e. Lenin and his collaborators. This is followed by a record of the debates in abridged form and a short presentation of the most distinguished spokesmen of the opposite camps, notably Julius Martov from the Iskra group and the 23-year-old Mark Liber from the Bund.

The analysis of the debates is made in the following three sections. Since its foundation, the RSDRP had not — contrary to the Bund — carried out any significant political work in Russia, and both the Bund and the Iskraites now wanted to change this situation by establishing a strong party organisation. The Bund, referring to the Austrian Social-Democratic Party, proposed a federal solution, thus stressing its desire to remain in the Party as an autonomous organisation working independently among the Jewish workers. This was opposed by the Iskraites, who envisaged a highly centralised party, in which no national representation would be recognised. Being accused of separatism and nationalism, the Bund replied that the Iskraites confounded nationalism and

national aspirations. The latter, according to the Bund, were not incompatible with the Social-Democratic programme, a view obviously influenced by such socialist theorists as Karl Renner and Chaim Zhitlovski.

The Bund proposals, however, had no chances to win. Due to the circumstances, the Iskraites had been almost totally in charge of the preparations of the Congress, thus enabling Lenin to assure himself of a comfortable anti-Bund majority. The Bund position was also aggravated by the psychologically important fact that half of the delegates were russified Jews, among whom such hard Iskraites as Martov and Trotsky. A general opinion probably was — though never openly expressed at the Congress — that the Jews did not constitute a nation. This was illustrated in the debates on the Party programme. Here, the Congress adopted Lenin's principle of the right to national self-determination, thus abandoning the antinational line on the political level. But, at the same time, it rejected the Bund proposal to insert an additional right to national and cultural autonomy, regardless of territorial boundaries. Without this additional right, the right to national self-determination could have no real significance in the case of the Jews.

The author finally emphasizes the fact that many a delegate, in spite of his anti-Bund attitude, praised the merits of the Jewish organisation. The Bund was no doubt an important mass movement in Russia, thanks to a successfully realised programme of mass agitation among the Jewish workers (branded by the Iskraites as "economism"), whereas the RSDRP was still an organisation of professional revolutionaries. And, significantly enough, the ties between the Bund and the Party were not completely cut off after 1903; in fact, the Bund re-entered the Party in 1906.

inte förelåg några nationella behov för judarnas del och att det inte vore möjligt att förutse några sådana behov i framtiden. En del motståndare förnekade överhuvudtaget existensen av en judisk kultur och menade, att ju-

darna skulle assimileras med det ryska folket så snart tvångslagarna avskaffats och en demokratisk republik upprättas. Vid omröstningen om förslaget delades kongressen i två exakt lika stora läger, och något krav på nationell

och kulturell autonomi för judarna infördes därför ej heller denna gång i Bunds program.¹⁶

Den femte Bund-kongressen tog också upp den partiorganisatoriska frågan, i vilken ju den fjärde kongressen hade nått fram till ett principbeslut. En resolution antogs, som i tolv punkter fastslog Bunds ställning i partiet och Bunds kompetens. Den skulle framläggas på den kommande partikongressen som ett förslag. De viktigaste punkterna stipulerade, att Bund skulle ingå i partiet som en federerad del, att det var enda representant för det judiska proletariet och att det hade rätt att förlägga sin verksamhet överallt, där det judiska proletariet fanns. Kongressen antog också ett ultimatum, som skulle framläggas på partikongressen i den händelse den första resolutionen ej blev antagen. Det innehöll i stort sett samma principiella krav men var mer kortfattat.¹⁷ (De båda förslagen, som hädanefter kallas för "maximiförslaget" och "minimiförslaget", återges in extenso i bilaga I och II.)

Partikongressen 1903

De berörda debatterna i sammandrag

Den andra ryska socialdemokratiska partikongressen öppnades i Bryssel den 17 juli (30 juli enligt nya stilen) 1903. På grund av besvär med de belgiska myndigheterna flyttades den efter nära två veckor över till London, där den avslutades den 10 (23) augusti. Sammanlagt hölls 37 sessioner. Bund lämnade kongressen vid den tjugosjunde sessionen.¹⁸

De församlade delegaterna representerade 26 socialdemokratiska organisationer från olika delar av Tsar-Ryssland, vilka tillsammans hade 51 röster, varav fem tillkom Bund. Förberedelserna för kongressen hade i praktiken skötts av iskraiterna och framför allt av Lenin själv. Denne hade försäkrat sig om en Iskra-vänlig kongressmajoritet genom att avstyra, att inbjudan skickades till sådana organisationer, som i tvistefrågorna mellan iskraiter och bundister kunde antagas vara anhängare till de senare. Mycket riktigt visade det sig också, att endast ett fåtal delegater helt eller delvis slöt upp på Bunds sida i kongressdebatterna om Bundfrågan och att inte ens detta fåtal stödde Bund i de avgörande omröstningarna.¹⁹

Efter att ha debatterat och godkänt dagordningen övergick kongressen till att diskutera

punkt 1, frågan om Bunds ställning i partiet.²⁰ Bund-delegaterna fick snart klart för sig, att kongressen var dominerad av anhängare av Iskras "hårda linje" gentemot Bund. De gjorde därför på eget bevåg vissa ändringar och strykningar i det "maximiförslag", som Bund-kongressen hade givit dem i uppdrag att lägga fram. I den tillrättalagda texten fördes inte själva federationskravet fram lika öppet som i den ursprungliga, och Bunds delegation hoppades med denna taktik öka chanserna att få förslaget antaget av kongressen. Oförändrade kvarstod dock två principiellt sett viktiga punkter i förslaget, nämligen att Bund var enda representant för det judiska proletariet och i sin verksamhet obundet av regionala gränser.²¹

I anslutning till Bunds förslag lade Martov fram ett "motförslag", som utgjorde en samlad redovisning av iskraiternas ståndpunkt i Bundfrågan. Den martovska resolutionen avisade kategoriskt tanken på federala relationer mellan partiet och Bund och fastslog, att Bund skulle utgöra en del av partiet. I förslaget talades det visserligen om "den judiska arbetarrörelsens oberoende" i fråga om "speciella agitationsuppgifter bland den judiska befolkningen", och det fanns en klausul om att Bund skulle tillerkännas "autonom ställning" inom partiet. Denna "autonomi" var dock ej närmare definierad, utan dess gränser skulle fastställas av kongressen "vid utarbetandet av den allmänna partistadgan".²² (Martovs "motförslag" återges in extenso i bilaga III.)

Bunds förslag och Martovs förslag ställdes mot varandra, och såsom iskraiterna förutsett slöt kongressmajoriteten upp kring det martovska förslaget i de debatter som följde. I detta läge valde Bunds delegation att dra tillbaka "maximiförslaget" och i stället lägga fram ultimatumet eller "minimiförslaget". Även här hade Bund-delegaterna ansett det vara nödvändigt att i viss utsträckning revidera den av Bund-kongressen antagna texten, men de principiellt viktiga punkterna kvarstod alljämt oförändrade.²³ ("Minimiförslaget" i såväl sin ursprungliga som nedskurna version återges i bilaga II.)

Efter omfattande diskussioner skred kongressen till omröstning. Martovs förslag antogs med en förkrossande majoritet (46 röster mot 5), varigenom tanken på federala relationer mellan partiet och Bund definitivt förkastades.

des. Därmed hänsköts också automatiskt debatten om Bunds "minimiförslag" till punkt 6 på dagordningen (utarbetande av allmän partistadga), eftersom gränserna för Bunds "autonoma ställning" skulle fastställas under denna punkt. Samtidigt nedröstades ett förslag från Bund om att kongressen, i den händelse den antog Martov-resolutionen, skulle bekräfta första partikongressens allmänt hållna beslut om autonomi för Bund inom partiet. Siffrorna från denna omröstning (13 för, 26 mot och 12 nedlagda) vittnar dock om en viss tveksamhet från flera delegaters sida beträffande det riktiga i att riva upp ett tidigare kongressbeslut.²⁴

Kongressen övergick nu till att debattera andra frågor, bl. a. utformningen av partiprogrammet, vars politiska del utgjorde ytterligare en stötesten i relationerna mellan Bund och iskraiterna. Orsaken var motstridiga uppfattningar om formuleringen av de punkter, som gällde de nationella minoriteternas ställning i den demokratiska republik, som socialdemokraterna ville upprätta efter tsarregimens fall. De tre främsta tvistefrågorna i detta sammanhang var följande: a) *Frågan om lokalt och regionalt självstyre*. Bund lade här tillsammans med de kaukasiska delegaterna fram ett yrkande om "vidsträckt lokalt och regionalt självstyre".²⁵ En kompromiss utarbetades, och kongressen antog följande formulering: "Vidsträckt lokalt självstyre; regionalt självstyre för de områden, som kännetecknas av speciella levnadsförhållanden och av sammansättningen av sin befolkning".²⁶ b) *Språkefrågan*. På Bunds initiativ antog kongressen en särskild klausul, som garanterade likställighet mellan de nationella minoritetsspråken och det officiella språket i skolundervisning, vid allmänna möten och inom den offentliga förvaltningen.²⁷ c) *Frågan om nationell självbestämmanderätt*. Kongressen antog ett av Lenin inspirerat förslag om "självbestämmanderätt för alla nationer inom landet". Bund sökte här förgäves vinna kongressens stöd för ett tilläggsförslag, enligt vilket varje nation medelst egna nationella institutioner också skulle garanteras rätt till fri kulturell utveckling.²⁸

Kongressen nådde så fram till punkt 6 på dagordningen, utarbetande av allmän partistadga. Till grund för diskussionerna lades ett förslag från Lenin, präglad av centralism och maktkoncentration. Lenins avsikt var att ge centralkommittén obegränsade kontrollbefo-

genheter över partiets samlade verksamhet på såväl nationell som lokal nivå. Bunds delegation invände mot att ingenting om Bunds "autonoma ställning" inom partiet nämndes i förslaget. På iskraiternas påskyndan drogs då talarlistan in, vilket i praktiken innebar, att Bunds "minimiförslag", och därmed hela frågan om Bunds "autonoma ställning", skulle tas upp till debatt först *efter* det att kongressen utarbetat och antagit en allmän partistadga. Denna taktiska manöver förorsakade livliga protester från Bunds delegater, vilka mot bakgrund av Lenins förslag befarade, att chanserna för Bund att få åtnjuta ens någon form av "autonom ställning" nu också blev mindre.²⁹

Bund stärkte tillfälligt sin position i samband med att punkt 1 i Lenins stadgeförslag kom upp till debatt. Frågan gällde medlemskap i partiet, och Lenin förespråkade här sin välkända uppfattning, att partiet skulle bestå av en begränsad skara av yrkesrevolutionärer, medan flera av de blivande mensjevikerna med Martov i spetsen var för ett bredare medlemskap. Som bekant segrade den senare åsikten, tveklöst understödd även av Bunds delegation i en ohelig allians med Martov. Detta innebar dock ingalunda, att Bund kunde räkna med några favörer. Lenins stadgeförslag antogs i sin helhet, med de få ändringar som på Martovs och stadgekommitténs initiativ genomdrevs beträffande partimedlemskap och på vissa andra smärre punkter.³⁰

Slutligen blev det då möjligt att debattera Bunds "minimiförslag". Bunds delegation klargjorde, att de viktigaste kraven i förslaget var kategoriska, nämligen att Bund var enda företrädare för det judiska proletariatet och i sin verksamhet obundet av regionala gränser. Motståndarsidans talan fördes liksom tidigare främst av Martov, som hävdade, att även det bundska "minimiförslaget" genomsyrades av federalism. Han avböjde därför att vidare debattera frågan, eftersom kongressen redan tidigare tagit avstånd från federationskravet. I de följande voteringarna röstades Bunds kategoriska krav ned (40 röster mot 5 och 3 nedlagda; tre delegater var uppenbarligen frånvarande). Under hänvisning till att kongressen vägrat acceptera de principiella yrkandena i deras förslag, anmälde Bund-delegationen Bunds utträde ur partiet och lämnade kongressen.³¹

Debattideltagarna

Ett 20-tal kongressdelegater framträdde i de berörda debatterna. Tio av dessa skall här i korthet presenteras. Det gäller fyra av Bunds delegater (Medem, Liber, Portnoj, Kossovskij), fyra från gruppen kring Iskra (Lenin, Martov, Trotskij, Plekhanov) samt två andra delegater (Akimov och Knunjants), som vardera stödde Bunds resp Iskras linje. Ett flertal delegater var ännu unga människor, några mycket unga. Så var t. ex. Lenin 33 år gammal, Portnoj 31 år och Martov 30 år, medan Medem och Trotskij var 24 år och Liber, Bunds främste talesman, endast 23 år gammal.

VLADIMIR MEDEM (1879—1923) kom, i likhet med många andra ledargestalter i Bund, från den russificerade judiska medelklassen och hade från början ingen kontakt med judisk religion och kultur. Hans far, som var officer och arméläkare, var övertygad assimilationshängare och lät döpa honom till kristen. Medem tillbringade sin gymnasistid i Minsk och studerade sedan juridik i Kiev. Han utvecklades till marxist och deltog 1899 i en studentstrejk, vilket renderade honom fängelse under en kortare tid. Det var i samband med detta som hans intresse för det judiska folket väcktes och som han började identifiera sig som jude. Han anslöt sig till Bund och blev medlem av den lokala Bund-kommittén i Minsk. Efter ett nytt fängelsestraff lyckades han fly till Schweiz, där han 1901 valdes till förste sekreterare i Bunds organisation utomlands. Han verkade som flitig skribent i Bunds olika organ och invaldes 1906 i Bunds centralkommitté. Han visade stort intresse för den nationella frågan och utvecklade den s. k. neutralistiska tesen, som blev Bunds officiella ståndpunkt. Enligt "neutralismen" skulle socialdemokratien förhålla sig neutral till nationella yttringar, dvs. varken uppmuntra dem (som nationalisterna gjorde) eller undertrycka dem (som assimilationisterna gjorde). Visserligen förespråkade Medem nationell och kulturell autonomi för judarna, men detta enbart som ett medel för den judiska kulturen att fritt utvecklas — eller vissna bort. Efter 1910 frångick han dock detta synsätt och gjorde sig i stället till talesman för en aktiv politik för att bevara och utveckla judiskt nationellt och kulturellt liv. År 1921 emigrerade han till USA efter att ha riktat häftig kritik mot bolsjevikregimen och dess metoder.³²

MARKUS LIBER (1880—1937), från Vilno i Litauen, ingick i en stor barnaskara, som inte fick någon judisk uppfostran, trots att fadern var hebreisk poet och sionist. Alla syskonen blev aktiva revolutionärer, några, som Liber själv, i Bund, de andra i RSDRP (t. ex. brodern Leo, som var med om att bilda Bund men som sedermera blev en av dess motståndare). Liber, som i unga år knöt kontakt med litauiska socialdemokratiska kretsar, verkade från år 1900 i Bund, där han var en av de främsta förespråkarna för nationell och kulturell autonomi för judarna. Han var en skicklig och outtröttlig debattör och kom att bli en av Bunds mest populära ledare. I samband med 1905 års revolution representerade han Bund i S:t Petersburgs arbetarsovjet. Efter Bunds återinträde i RSDRP, vilket skedde 1906, invaldes han i partiets centralkommitté. År 1910 fängslades han för politisk verksamhet, lyckades fly utomlands, återvände 1914, fängslades på nytt året därpå och återvann friheten först efter 1917 års februarirevolution. Han framträdde därefter som en av de främsta ledarna för mensjevikererna och för Bund, som han representerade i Petrogradsovjeten. Han motarbetade bolsjevikererna, som lät fängsla honom 1923. Han förhindrades sedan under resten av sitt liv att utöva politisk verksamhet och avrättades 1937, svårt sjuk och förlamad.³³

JEKUTHIEL PORTNOJ (1872—1941) var en av pionjärerna från Vilno-gruppen och ingick från början i Bunds centralkommitté. Som lärare i Kovno (Kaunas) kom han i kontakt med judiska arbetare och med litauiska och polska socialister. Efter RSDRP:s hastiga upplösning 1898 deporterades han till Sibirien men lyckades fly därifrån året därpå för att åter ansluta sig till Bunds centralkommitté. Det var Portnoj som planerade och ledde Bunds verksamhet i Tsar-Ryssland, gav ut dess tidning och bilade interna konflikter inom organisationen. I den nationella frågan intog han en ståndpunkt snarlik den som kom till uttryck i fjärde Bundskongressens resolution (att tiden ej var mogen att kräva nationell autonomi för judarna). Från 1908 var han verksam i Polen, samarbetade med de polska socialisterna och blev tillfångatagen av tyskarna under första världskriget. Sedan Polen fått sin självständighet, ledde han centralkommittén i det polska Bund. Vid den nazistiska ockupationen av Polen lyckades Port-

noj fly till USA, där han blev chef för det polska Bunds amerikanska delegation.³⁴

VLADIMIR KOSSOVSKIJ (1867—1941) tillhörde liksom Portnoj pionjärerna från Vilno-gruppen och ingick i Bunds första centralkommitté. Efter en tids fängelsestraff flydde han år 1900 till utlandet och blev i samband därmed medlem av Bundets utländska parti. Kossovskij var Bunds mest framstående teoretiker och författade flera av organisationens viktigaste skrifter. I utlandet verkade han som medarbetare i Bunds organ och i internationella socialistiska tidskrifter. Han var övertygad anhängare av nationell och kulturell autonomi för judarna, och han motsatte sig Medems "neutralism". Vid tiden för nazisternas ockupation verkade Kossovskij i Polen men lyckades liksom Portnoj fly till USA.³⁵

VLADIMIR LENIN (1870—1924) behöver av naturliga skäl ingen närmare presentation. En rekapitulering av hans ideologiska utveckling fram till tiden för 1903 års partikongress kan dock vara motiverad. Lenins övertygelse om behovet av ett centraldirigerat parti var frukten av många års tänkande och politiska överväganden. År 1895 bekände han sig till socialdemokratien i västerländsk mening och till tanken, att socialismen skulle segra under demokratiska former och genom samarbete med andra progressiva krafter i samhället, däribland även den liberala bourgeoisie. Samtidigt utmålade han bönderna som en reaktionär klass och knöt sina förhoppningar i första hand till industriproletariatet. Efterhand övergav han dock sin tilltro till såväl liberalerna som den ryska arbetarrörelsen, vars metoder enligt hans förmenande ej bidrog till att väcka arbetarklassens politiska medvetande. Han kom härvid till slutsatsen, att det var demokratien, som låg i vägen för massornas revolutionära uppvaknande. Det var mot denna bakgrund som han med Iskra som språkrör började koncentrera sina ansträngningar på att bygga upp ett starkt socialdemokratiskt parti, bestående av heltidsarbetande yrkesrevolutionärer, som med fast hand skulle leda in arbetarrörelsen på rätt spår.³⁶

LEV MARTOV (1873—1923), Bunds främste motståndare vid 1903 års partikongress, var

själv jude. Han kom från en intellektuell judisk familj med liberala traditioner. Under sina uppväxtår blev han vittne till olika former av antisemitism och tog starka intryck av 1880-talets pogromer. Som gymnasist påverkades han av revolutionära idéer och utvecklades till marxist. Martovs starka engagemang i kampen mot Bund ter sig överraskande mot bakgrund av att han själv var med om att staka ut vägen för Bunds bildning. På 1890-talet anslöt han sig nämligen till Vilno-gruppen och stödde dennas ansträngningar att bilda en judisk arbetarorganisation. Det var Martov som stod för utgivningen av Vilno-gruppens programskrift (ovan sid. 28); och det var Martov som i ett viktigt första maj-tal 1895 formulerade den judiska arbetarrörelsens politik och målsättningar. I detta tal underströk han behovet av en judisk arbetarorganisation, som skulle verka för det judiska proletariats ekonomiska, politiska och medborgerliga rättigheter och som vid sidan av andra revolutionära organisationer skulle bekämpa tsarregimen. I likhet med ett antal andra revolutionärer dömdes han 1896 till förvisning till Sibirien, varifrån han tilläts återvända år 1900, samtidigt som Lenin. Vid hans återkomst existerade sedan ett par år den judiska arbetarorganisation han pläderat för, men hans uppfattning om behovet av en sådan organisation visade sig nu helt negativ. Han anslöt sig till Lenin i dennes ansträngningar att bygga upp ett starkt och centraldirigerat parti och i bekämpandet av Bund. Han svarade själv för flera av attackerna mot Bund i Iskra och liknade Bunds krav att få ingå i partiet som en federerad del av den internationella syndet, som bidrog till att försvaga banden mellan den judiska och den ryska arbetarrörelsen. Martov förblev Lenins svurne bundsförvant i Bund-frågan även under 1903 års partikongress, även om han i andra väsentliga frågor gick emot denne. Det var slutligen samma kongress som partiet slutligen splittades upp i bolsjeviker och mensjeviker, de senare ledda av Martov.³⁷

LEV TROTSKIJ (1879—1940), i likhet med Martov av judisk börd, var född i Ukraina och son till en bonde. År 1897 kom han till Odessa för att studera matematik vid universitetet, men han övergav snart studierna för att ägna sig åt revolutionär verksamhet i socialdemokratiska kretsar. Han arresterades året därpå, dömdes

sedan till förvisning till Sibirien, varifrån han lyckades fly 1902. Han tog sig till Schweiz, där han anslöt sig till Lenin och gruppen kring Iskra. Vid 1903 års partikongress stödde han Lenin i Bund-frågan men gick emot honom i andra frågor, liksom Martov medveten om Lenins ambitioner att samla makten i partiet i egna händer. Med anledning av revolutionen 1905 återvände han till Ryssland och kom att spela en framträdande roll i S:t Petersburgs arbetarsovjet. År 1907 flydde han på nytt till utlandet för att undslippa ännu ett förvisningsstraff och slog sig ned i Wien. De närmaste åren verkade han som ledande mensjevik och försökte samtidigt att ena RSDRP, som nu var splittrat i ett antal rivaliserande fraktioner. Vid första världskrigets utbrott flyttade han till Schweiz och därpå till Frankrike, varifrån han utvisades 1916. Efter ett par månaders vistelse i USA återvände han till Ryssland, som just hade upplevt 1917 års februarirevolution. Trotskijs vidare levnadsöde är välbekant: hans anslutning till bolsjevikerna trots hans "internationalistiska" ståndpunkt och motsättningar till Lenin; hans nyckelroll i oktoberrevolutionen i egenskap av ordförande i Petrograds arbetar- och soldatsovjet; hans framskjutna politiska ställning åren efter oktoberrevolutionen, då han byggde upp Röda armén och förde bolsjevikerna till seger i inbördeskriget; hans fall från makten efter Lenins död och hans förvisning från Sovjetunionen 1929; och slutligen hans liv i exil fram till 1940, då han föll offer för en av Stalins agenter.³⁸

GREGORIJ PLEKHANOV (1856—1918) var i sin egenskap av "nestor" bland de ryska marxisterna självskrivnen som ordförande vid 1903 års partikongress. Han var son till en godsägare och hade som ung student deltagit i diverse revolutionära aktiviteter. År 1880 emigrerade han till Västeuropa, där han ägnade all sin tid åt att sprida marxistiska idéer till Tsar-Ryssland. Han grundade för detta ändamål en förening, som fick namnet Ozvo-bozjdenie truda (Arbetets befrielse). Han var övertygad anhängare av Marx' "vetenskapliga socialism" och förutspådde en revolution, fram-sprungen ur massorna, som någonting ofrån-komligt. Med denna "renläriga" marxistiska inställning kom han i konflikt med Bund och dess anhängare (ovan sid. 29), samtidigt som han motsatte sig tanken, att en handfull revo-

lutionärer skulle gripa makten i folkets namn. Icke desto mindre anslöt han sig till Lenin och stödde denne mot såväl Bund som mensjevikerna vid 1903 års partikongress. Kort tid efter kongressen vände han sig emellertid också mot Lenin och mot bolsjevismen, i vilken han såg en pånyttfödelse av jakobinismen. Han vidhöll denna ståndpunkt under resten av sitt liv och deklarerade 1917, samma år som han återvände till Ryssland, att oktoberrevolutionen var ett förräderi mot de marxistiska principerna. Hotad till livet tvingades han fly till Finland, där han desillusionerad slutade sina dagar året därpå. Trots sitt öde har han vunnit sovjetregimens officiella godkännande vad gäller skrifter i filosofiska och estetiska ämnen.³⁹

VLADIMIR AKIMOV (1872—1921) härstammade från Voronezj i Don-bältet. Fadern var en litauisk läkare och modern en rysk adelsdam. I början av 1890-talet bedrev Akimov under ett par år tekniska studier i S:t Petersburg, men påverkad av populistidéer avbröt han dessa studier för att i stället bli advokat och hjälpa de fattiga. Efter ett års förberedande studier hemma i Voronezj (latin och grekiska) var han 1895 tillbaka i Petersburg och påbörjade juridikstudierna. Två år senare arresterades han för delaktighet i illegal publiceringsverksamhet, avtjänade ett års fängelse, dömdes därpå till förvisning till Sibirien men lyckades fly till Schweiz. Där bildade han föreningen Rabotjee delo (Arbetets sak), som blev ett forum för bundister och andra "ekonomister", som var motståndare till Lenin och Iskra-gruppen. Hemma i Ryssland blev samtidigt hans föräldrahem ett liknande forum, främst tack vare hans tre systrar, som alla var aktiva revolutionärer och motståndare till Iskra-gruppen. En tid före 1903 års partikongress levde han i Belgien, där han arbetade i gruvorna. Vid kongressen representerade han Föreningen för ryska socialdemokrater i utlandet, som vid denna tidpunkt dominerades av "ekonomisterna" (ovan sid. 29). I debatterna stöddes han endast av Martynov (den andra representanten för Föreningen), system Lidija (som representerade Petersburgs arbetarorganisation) samt Bunds delegation. Följande Bund-delegationens exempel lämnade han tillsammans med Martynov kongressen vid den tjugooåttonde sessionen, detta i protest mot att kongressen då hade beslutat att lägga ned Föreningen. Vid nyheterna

om 1905 års revolution återvände han till Ryssland, där han reste runt och agiterade. Han var alltså medlem av partiet men kritisk mot såväl bolsjeviker som mensjeviker. Lenin såg vid denna tid en av sina briljantaste motståndare i Akimov och lät honom framträda på RSDRP:s kongress i Stockholm 1906, trots att han (Akimov) inte längre representerade någon organisation. Lenin räknade knappast med en försoning, och någon sådan kom ej heller till stånd. Akimov förblev kritisk mot RSDRP, som enligt hans mening varken var "socialdemokratiskt" eller "arbetarparti". Han var också emot den ryska dominansen i partiet och emot partiets oförmåga att komma överens med nationella socialdemokratiska organisationer. Resten av sitt liv ägnade han åt legal politisk verksamhet inom den kooperativa rörelsen i Ryssland (med undantag för åren 1911—13, då han åter tvingades fly till Schweiz). Vid sin död efterlämnade han ett antal arbeten om RSDRP:s historia, vilka av de tidigare sovjethistorikerna erkändes som de mest auktoritativa källorna på området från förrevolutionär tid.⁴⁰

BOGDAN KNUNJANTS (1878—1911) kom från en bondfamilj i Azerbajdzjan. År 1896 började han studera till civilingenjör i S:t Petersburg, arresterades året därpå på grund av verksamhet i revolutionära studentkretsar och avstängdes 1899 från det teknologiska institutet av samma anledning. Två år senare tilläts han inte längre stanna i Petersburg och skickades till Baku. Där var det lättare för honom att ägna sig åt politisk verksamhet, och han blev medlem av RSDRP:s lokalkommitté i Baku, vilken han också representerade vid 1903 års partikongress. År 1905 företrädde han bolsjevikerna i Petersburgs arbetarsovjet, arresterades därpå på nytt men lyckades fly till utlandet. Ett par år senare var han tillbaka i Baku, verkade där i hemlighet några år, tills han återigen arresterades och sattes i fängelse, där han också dog.⁴¹

Den nationella frågan

Partiorganisation

"Vi står inför ett dilemma: autonomi eller federation?"⁴² Detta yttrande av Plekhanov i den inledande debatten om dagordningen

illustrerar betydelsen av Bunds förslag i organisationsfrågan. I första hand gällde det att definiera Bunds ställning i partiet. Men därutöver, som en direkt följd av detta, sattes en allmän och principiell fråga på sin spets: Hur skulle det framtida RSDRP se ut, det RSDRP, som konstituerats 1898 och sedan snabbt upplösts och som nu skulle återuppbyggas? Skulle partiet vara "allryskt" i ordets hela bemärkelse, dvs. ett förbund av nationella organisationer, såsom Bund önskade? Eller skulle det vara en sammansvetsad och toppstyrd enhet, inom vilken på sin höjd en viss autonomi för delar av partiet vore möjlig, såsom iskraiterna tänkte sig?

Liber hänvisade till att den första partikongressens beslut om autonomi för Bund ej angav några riktlinjer för kontakterna mellan Bund och partiet. Denna fråga måste nu klargöras, och Bunds förslag gick ut på att RSDRP skulle bestå av två delar, varvid den ena utgjordes av summan av de ryska kommittéerna och den andra av Bund. RSDRP skulle alltså fungera som en federation. Liber anförde också, att det inte fanns "någon högre form av centralism än federation" och att Bund motsatte sig autonomi, dvs. iskraiternas ståndpunkt, eftersom en sådan form av organisation skulle motverka centralistiska strävanden och locka arbetarna att intressera sig enbart för "snävt nationalistiska frågor".⁴³

Då Martov som svar på detta lade fram sitt "motförslag", slog han fast, att det vore otänkbart att acceptera, att någon del av partiet skulle representera vissa grupp-, fack- eller nationella intressen bland proletariatet. Det judiska proletariatet borde dock med hänsyn till sin speciella situation tillerkännas en mera utsträckt autonomi än andra delar av partiet, däremot icke nationell representation. Han avvistade Libers tanke om federation som högsta form av centralism och tillade, att det enda Liber konkret kunde visa på var, att autonoma relationer kunde, och brukade, vara onormala. Martov ställde den för honom själv mest relevanta frågan: "Med vem har vi att göra, med en del av partiet eller med en fristående part, som föreslår oss ett avtal och gentemot vilken vi också förhåller oss som en fristående part?"⁴⁴

I ett inlägg tog Kossovskij i viss mån udden av Martovs fråga. Han påpekade, att kongressmajoriteten redan hade visat, att den betraktade Bund som en part och att den såg sig själv

som en part i förhållande till Bund, eftersom den hade insisterat på att ta upp Bund-frågan separat.⁴⁵

I sin presentation av Bunds förslag poängterade Liber, att de judiska arbetarna, med hänsyn till de speciella tvångslagar de var utsatta för, behövde en egen organisation. Det var sålunda inte språket, som var avgörande. Om det enda som förenade det judiska proletariatet vore det förhållandet, att dess gemensamma modersmål var jiddisch, hade det räckt med att inrätta en "teknisk kommission", som Liber uttryckte det. Han fastslog samtidigt, att Bund inte kunde jämföras med en regional organisation (som t. ex. de kaukasiska och ukrainska organisationerna).⁴⁶ Detta synes ha varit ett rimligt krav med tanke på att den judiska befolkningen i Tsar-Ryssland var utspridd över ett stort område (det speciella bosättningsområdet) och att ett mindre antal judar dessutom fanns i andra delar av riket.

Bund stödde sina krav på den österrikiska socialdemokratins erfarenheter. Det österrikiska socialdemokratiska partiets federala karaktär hade fastslagits av 1897 års partidag. Partiet var organiserat som ett förbund mellan ett antal nationella arbetarpartier, vilka representerade en stor del av de olika nationaliteter, som levde i Donau-monarkin.⁴⁷ Liber hänvisade till ett uttalande från partiets verkställande utskott, där det framhölls, att den federala uppbyggnaden hade gynnat såväl rörelsens tillväxt som dess enande.⁴⁸ Iskraiteerna visade ingen större vilja att diskutera uttalandet från det österrikiska broderpartiet, och Levin, en av de ukrainska organisationernas företrädare, avfärdade det hela genom att fråga Liber, om denne verkligen trodde på att "partiets framgångar där [i Österrike] svarar mot styrkan och betydelsen hos proletariatet".⁴⁹

Martov visade, som vi har sett, en viss förståelse för det judiska proletariats speciella villkor men icke för Bund som sådant. Han underströk sin negativa syn på Bund genom att uppmana kongressen att ej ignorera Bunds "onormala ställning", en ställning, som dock varken Bund eller partiet kunde lastas för, utan som berodde på "en rad olyckliga historiska omständigheter".⁵⁰ I en replik undrade Portnoj, om Bund nu gått miste om sin *raison d'être*, eftersom Martov tydligt utgick ifrån att omständigheterna åter blivit normala och att Bund därför ej behövdes längre. Och han frågade sarkastiskt, om "vi nu [enligt Martovs

kriterier] lever under normala omständigheter".⁵¹

Libers tes om federalismen som bästa medel att genomföra centralism bemöttes förutom av Martov även av Trotskij och Lenin i ett par polemiska inlägg. Trotskij förklarade helt enkelt, att den centralistiska principen visserligen kunde införas i vilken federal organisation som helst; men det skulle ej leda någonstans, eftersom federation uteslöt möjligheten av ett enat och centraliserat parti. Bunds förslag var enligt Trotskij avsett att "bygga en mur mellan oss och Bund och beströ denna mur med krossat glas".⁵² Lenins resonemang gick ut på samma sak: att visa, att centralism förutsatte frånvaro av alla slags skrank mellan centrum och de mest avlägsna delarna av partiet. Han tillade, att bundisterna själva skulle skratta, om någon föreslog, att Bunds centralkommitté fick vända sig till Bunds medlemmar i exempelvis Kovno enbart genom Bundkommittén i Kovno.⁵³

Akimov markerade genom ett inlägg ett helhjärtat stöd åt Bund och prisade dess "demokratiska, republikanska organisation". Han tog ej öppet ställning i federationsfrågan men utpekade Bunds egen organisation som ett föredöme för partiet. Om partiet ej organiserades enligt demokratiska principer, lovade han att ändå med alla medel strida för att Bund skulle få behålla "den förträffliga organisation, som jag skulle vilja se i hela vårt parti".⁵⁴ En sådan programförklaring från en kongressdelegat, som själv inte tillhörde Bund och aldrig hade varit knuten till den judiska arbetarrörelsen, var givetvis anmärkningsvärd.

Akimovs i hög grad positiva bedömning av Bund, inte minst av dess "demokratiska organisation", kan verka besynnerlig vid en jämförelse med Bunds organisationsprinciper, fastslagna i en resolution av den femte Bundkongressen. Av denna framgår, att Bunds tre man starka centralkommitté hade vidsträckt befogenheter. Den hade bl. a. rätt att sätta stopp för en lokal Bundkommittés verksamhet, om denna ansågs strida mot kongressbeslut och socialdemokratins principer; den hade rätt att utse och avsätta enskilda medlemmar i lokalkommittéerna; och den hade rätt att utöva kontroll över allt som publicerades av Bund.⁵⁵ Akimov var dock väl medveten om dessa förhållanden. I en intressant skrift om den ryska socialdemokratins utveckling, publicerad 1904, återgav han sina intryck av hur Bunds orga-

nisation i praktiken fungerade, intryck som han hade fått under många samtal med aktiva Bund-medlemmar under en följd av år. Han hade kommit fram till uppfattningen, att förhållandena mellan Bunds centralkommitté och Bunds lokalkommittéer grundades på ömsesidigt samarbete, i vilket ingendera sidan kunde dominera den andra. Centralkommitténs framskjutna position såg han inte som någonting skadligt, och lokalkommittéerna beskrev han som autonoma organisationer, som bedrev självständig verksamhet i sina distrikt.⁵⁶

För Akimov var sålunda centralism och demokrati inte några oförenliga begrepp. Det samma skulle möjligen kunna sägas om Martov, vars meningsskiljaktigheter med Lenin beträffande frågan om partimedlemskap och vissa andra punkter i partistadgan berodde på hans önskan att göra partiorganisationen åtminstone något mer demokratisk och något mindre toppstyrd än Lenin avsåg. Den viktigaste frågan härvidlag gällde ju medlemskapet i partiet. "Martovisternas" ståndpunkt formulerades träffande av Liber: "Vår uppgift är inte bara att organisera en organisation; vi kan och måste organisera ett parti."⁵⁷ Tanken var helt visst, att RSDRP ej längre kunde vara enbart en sluten, konspirativ organisation. Dess styrka och omfång var nu så ansevärd, att det måste börja fungera som ett riktigt politiskt parti. Medlemskap måste då ges inte enbart åt en handfull professionella revolutionärer utan även åt alla de arbetare och övriga sympatisörer, som stödde socialdemokratin och deltog i strejker och andra aktiviteter på lokal nivå.

Bunds stöd åt Martov i striden om partimedlemskapet var hundraprocentigt. Men Martov insåg klart, att detta inte behövde kosta honom någonting i form av eftergifter åt Bund i frågan om Bunds ställning i partiet. Några eftergifter blev det ju inte heller, och Bunds tillfälliga allians med Martov var därför "helt och hållet ensidig".⁵⁸ Ironiskt nog, vilket också påpekas av Martovs biograf Getzler, tycktes Martovs ambition vara att utveckla partiet till något som liknade Bund: en i hög grad centraliserad organisation, som dock tillämpade demokratiska spelregler och framför allt var en utpräglat massrörelse.⁵⁹ Detta hindrade honom emellertid inte från att envist bekämpa det som Bund visserligen ej tillämpade i sin egen organisation men som det önskade införa i partiet, nämligen federalismen.

Sammanfattningsvis gällde den principiella

frågan, vilken metod som borde tillämpas för att bygga upp ett starkt och samlat parti. Liber anförde till synes rimliga skäl för att Bund även i fortsättningen skulle få verka som en nationell och inte som en regional organisation. För att få Bunds ställning bekräftad yrkade han i enlighet med förslaget på att RSDRP skulle organiseras enligt federala principer. Han framkastade också sin tes om federalismen som bästa medel att genomföra centralism i partiet och stödde sig därvid på ett uttalande från det österrikiska socialdemokratiska partiet. Österrikarnas parti var helt visst starkt och enat, men frågan kvarstår, huruvida detta var en följd av att det var organiserat enligt federala principer. Möjligen var det inte federalismen i sig utan andra faktorer, som bidragit till partiets framgångar, utan att federalismen därvid utgjort något hinder. I alla händelser tycktes Bund-förslaget från början vara dömt att misslyckas. Iskraiterna hade ju lyckats isolera Bund på kongressen och var inställda på att inte gå med på någon form av federation i RSDRP:s organisation.⁶⁰ Detta tvingade fram den successiva nedtrappningen av Bunds krav och fick Liber att till och med begära garantier åtminstone för den autonomi, som tillerkänts Bund av 1898 års partikongress och som han själv i början av debatterna betecknat som en otillfredsställande lösning av organisationsfrågan.

Partiprogram

Kongressbesluten i organisationsfrågan innebar dels att Bunds principiella krav tillbakavisades, dels att kongressen generellt tog avstånd från nationell representation i partiet. Mot den bakgrunden kunde det ha tett sig naturligt, att den anti-nationella linjen skulle segra även i utformningen av partiprogrammet. Vi har dock sett (ovan sid. 00 f.), att kongressmajoriteten här tog hänsyn till nationella och regionala intressen. Sålunda kom partiprogrammet att innehålla punkter, som garanterade vidsträckt lokalt och visst regionalt självstyre, jämställdhet mellan språken samt nationell självbestämmanderätt.

Om iskraiterna på organisationsplanet sålunda inte var hågade att diskutera de nationella frågorna, ansåg de sig i alla fall förpliktade att på det politiska planet ta ställning till dessa frågor. Detta bör ses mot bakgrund av att Tsar-Ryssland i likhet med Österrike-Ungern var en utpräglat multinationell stat. Enligt en

folkräkning gjord 1897 fanns det nära 123 miljoner invånare i riket. Av dessa räknades 44 procent till ryssarna. Resten tillhörde andra nationaliteter, av vilka de största var ukrainarna (18 procent), turkarna (11 procent), polackerna (6,5 procent), vitryssarna (4,5 procent) och judarna (4 procent).⁶¹

Programförslagets punkt om "vidsträckt lokalt och regionalt självstyre" möttes till en början av motstånd, framför allt från Lenin, som hävdade, att "regionalt" kunde tolkas som om socialdemokratin önskade dela upp landet i "minimalt små regioner". Att förslaget sedan genomdrevs, om än i något modifierad form, var Martovs förtjänst. Det var han som framkastade den kompromisslösning, som vann majoritet och som innebar, att "vidsträckt lokalt självstyre" fick stå kvar, medan det regionala självstyret skulle gälla vissa områden. Som exempel på sådana områden anförde han Finland, Polen, Litauen och Kaukasus.⁶² Bund hade sålunda egentligen ingenting att vinna på detta förslag, eftersom den judiska befolkningen var för utspridd för att kunna inräknas i en region.

Den speciella punkt om jämställdhet mellan språken, som Bund yrkade på och som också togs in i programmet, möttes av bifall från de ukrainska kommittéerna. Den ovan omtalade Levin påminde om förbudet att i offentliga sammanhang använda sig av det egna språket i Polen och "Lillryssland" (Ukraina); Mosjyns'kyj (ukrainsk delegat) talade om nödvändigheten att "undanröja varje möjlighet" att kunna misstänka socialdemokraterna för russificeringspolitik; och Zboriv'skyj (ukrainsk delegat) menade, att jämlikhet i fråga om språk var en förutsättning för jämlikhet i fråga om andra konstitutionella rättigheter.⁶³ För Bund var språkfrågan givetvis av stor vikt, eftersom det stora flertalet av dess medlemmar hade jiddisch som modersmål.⁶⁴

Vad beträffar frågan om nationell självbestämmanderätt, kan det vara skäl att först se tillbaka på åren före den andra partikongressen. Vi kan då konstatera, att det bland de ryska socialdemokraterna rådde delade meningar om hur nationella krav skulle bemötas. De "ortodoxa" med Plekhanov i spetsen ville helst bekämpa varje form av nationalism, medan majoriteten av de blivande mensjevikerna ville försöka neutralisera de nationella kraven genom att kanalisera dem i kulturella rörel-

ser.⁶⁵ Lenin utformade sina egna teorier i den nationella frågan, och det var också dessa teorier, som blev vägledande för bolsjevikernas nationella politik. Vi har sett, att Lenins inställning till regionalt självstyre var negativ. Däremot hade han en annan syn på den nationella självbestämmanderätten. Han var i och för sig inte för nationellt självbestämmande för de olika nationaliteterna i Tsar-Ryssland (med undantag för polackerna och finnarna), men han ansåg det vara politiskt riktigt att erkänna deras rätt till nationellt självbestämmande.⁶⁶ Han insåg därmed, att de nationella rörelserna var på väg att växa till i styrka och att socialdemokratin hade de största chanserna att vinna dem för sina syften, om den inte motsatte sig deras eventuella krav på separation från Ryssland; tids nog skulle de ändå ansluta sig till den nya ryska republiken. Lenin betraktade, för att tala med Richard Pipes, de nationella problemen som något att utnyttja och inte som något att lösa.⁶⁷

Punkten om "självbestämmanderätt för alla nationer i riket" antogs enligt kongressprotokollen av en överväldigande majoritet, vilket tyder på att Lenin lyckades vinna allmän uppslutning kring sin ståndpunkt. Med lika klar majoritet nedröstades Bunds förslag att förse denna punkt med ett tillägg, som lød: "[och rätt] att skapa institutioner, som skall garantera dessa nationer fullständig frihet i deras kulturella utveckling". Detta tilläggsförslag lades fram av Medem, som framhöll, att ingenting fanns att invända mot den nationella självbestämmanderätten eller mot rätten till regionalt självstyre. Men dessa rättigheter tillgodosåg blott kraven på en demokratisk konstitution. Därutöver måste de nationella minoriteternas fria utveckling garanteras, inte minst med tanke på att en nations gränser inte alltid sammanföll med territoriella gränser.⁶⁸ Med det sistnämnda avsåg Medem givetvis i första hand fallet med den judiska befolkningen, men det var också giltigt för flera andra mindre folk i Tsar-Ryssland, utspridda som öar i riket och omgivna av ryssar, ukrainare och andra numerärt överlägsna nationaliteter.

Även Liber gjorde ett inlägg för att vinna stöd för Medems förslag. Han pekade på förhållandet, att det fanns en rad nationaliteter, som inte önskade separera från Ryssland men som ville befrias från det nationella förtryck, som tsarregimen utsatte dem för. Liber torde här ha gjort en riktig bedömning.⁶⁹ Samti-

digt underströk han, att förtryck av ett folk innebar också förtryck av detta folks intelligentsia. Med tydlig adress till iskraiterna frågade han, hur det ryska eller det judiska proletariatet skulle kunna utveckla sig, om den ryska eller den judiska intelligentsian inte hade möjlighet att ge det något av sin kultur.⁷⁰

Medems förslag var inspirerat av den österrikiska socialdemokratien. Vi minns, att det österrikiska socialdemokratiska partiet var organiserat enligt federala principer sedan 1897. År 1899 antog det också ett nytt program, som krävde, att Österrike-Ungern skulle ombildas till en demokratisk förbundsstat, där de traditionella kejsarliga provinserna skulle ersättas med självstyrande delstater, var och en med ett eget delstatsparlament. Dessutom stipulerade programmet, att absolut autonomi måste garanteras de nationella minoriteterna oberoende av territoriella gränser ("alla självstyrande områden av en och samma nation skall gemensamt bilda ett enda nationellt förbund, som skall sköta de nationella angelägenheterna på basis av absolut autonomi").⁷¹

Det österrikiska partiprogrammet var tydligt påverkat av socialdemokraten Karl Renners s. k. organiska teori. Enligt denna var en nation ej blott en samling individer utan också en social och organisk enhet med eget liv och med egna intressen och behov. Summan av en nations kollektiva intressen var enligt Renner större än summan av de individuella medlemmarnas intressen i denna nation. Nationen måste därför ges "Zwangsgemeinschaft", dvs. fungera som en stat. Det som framför allt intresserade Bund var, att Renner ej såg en nation som en enhet begränsad av territoriella och politiska ramar utan som en gemenskap av människor, som "tänkte och kände likadant". Med denna s. k. "Personalitetsprinzip" som utgångspunkt drog han upp riktlinjerna för en stat med en centralregering för utrikes- och försvarspolitiska samt ekonomiska frågor, regionala autonoma organ för lokala frågor samt nationella autonoma och av territoriella gränser oberoende organ för kulturella frågor.⁷²

Slutresultatet av debatterna om de nationella rättigheterna i en framtida rysk demokratisk republik innebar allmänt sett, att behållningen för Bunds del blev liten. Egentligen var det enbart den särskilda punkten om jämställdhet mellan språken, som direkt tillgodosåg Bunds krav. Garantierna för lokalt och visst regionalt

självstyre kunde föga påverka judarnas situation, och den nationella självbestämmanderätten, såsom den kom till uttryck i partiprogrammet, kunde de uppenbarligen ej dra fördel av.

Den ideologiska frågan

Kongressdebatterna om Bunds ställning i partiet utformades i ganska stor utsträckning till en uppgörelse med Bund i fråga om dess ideologi. Flera av kritikerna såg i Bunds yrkanden ett ödesdigert utslag av separatistiska strävanden, som stod i hjärt kontrast till marxistisk doktrin. De menade, att Bund intog en ståndpunkt, som syftade till att fjärma det judiska proletariatet från det övriga proletariatet i Tsar-Ryssland och ensidigt inrikta det på egna behov och intressen. En del av kritiken stämpade Bunds förslag i organisationsfrågan som direkt nationalistiskt, och vissa talare ifrågasatte, huruvida det svarade mot socialdemokratins intressen att överhuvudtaget ha en speciell judisk arbetarorganisation.

När Liber redogjorde för motiven till Bunds förslag i organisationsfrågan, hävdade han, att en särskild organisation måste finnas för att tillvarata det judiska proletariats intressen. Framför allt två skäl anfördes: dels levde det judiska proletariatet under "speciellt betungade rättsliga villkor"; och dels var samhällsstrukturen bland den judiska befolkningen egenartad, i det att där ingick "varken adel, jordägare eller bönder". Därmed var inte sagt, att Bund ville hindra andra socialdemokratiska organisationer att verka bland det judiska proletariatet; och inte heller ville Bund undandra sig kontroll från en högre instans (dvs. partiet). Men, betonade Liber, det judiska proletariatet var i högre grad berört av de tvångslagar, som påtvingats det, än det övriga proletariatet; och därför var det judiska proletariatet (och därmed Bund) också mer engagerat i kampen mot dessa lagar.⁷³

Martov å sin sida menade, att Bunds förslag syftade till att skapa två av varandra oberoende organisationer — en för judar och en för icke-judar. Han förnekade visserligen ej, att det judiska proletariatet levde under speciellt betungande rättsliga villkor (vilket också framgick av hans "motförslag"). Men han sade, att dessa villkor ej utgjorde tillräcklig grund för att "avsöndra" den judiska arbetarörelsen från den ryska. I stället anförde han

de specifikt judiska problemen som skäl för "en mer utsträckt autonomi för den organisation, som leder det judiska proletariats kamp". Han poängterade emellertid samtidigt, att "utsträckt autonomi inte har något gemensamt med någon princip att bevilja representation åt nationella organisationer".⁷⁴ Därmed klargjorde han, att Bund — även om det fick åtnjuta en "mer utsträckt autonomi" — skulle jämföras med RSDRP:s lokala och regionala organisationer.

Kritiken mot Bunds förmenta separatism återkom i en rad andra anföranden. Knunjants ansåg, att några nationella organisationer inte behövdes i partiet. Han pekade på förhållandena i Kaukasus, där olika folk levde sida vid sida och där de socialdemokratiska organisationerna i sitt arbete använde sig av olika språk (i första hand ryska, georgiska och armeniska) utan att fördensskull ge upphov till "organisatorisk separatism" i rörelsen. För att kunna bedriva ett framgångsrikt partiarbete räckte det därför enligt Knunjants med att man var socialdemokrat och kunde språket på orten — "och kan man inte språket, får man ta till tolk". I likhet med Martov såg han alltså inga skäl för att gå med på nationell representation i partiet, och första partikongressens beslut att erkänna Bund som en autonom organisation betecknade han rentav som ett misstag. Men han påpekade också, att det inom Bund fanns goda krafter, som kunde ingå i partiets centralkommitté. De borde dock ej ingå där som representanter för Bund utan i sin egenskap av "erfarna revolutionärer".⁷⁵

Knunjants uppehöll sig också vid ett av de skäl som anförts för behovet av Bund, nämligen judarnas speciella rättsliga ställning. Han menade, att inte bara judarna utan även andra minoriteter var utsatta för undantagslagar. Men en förtryckt nationalitets undantagsställning var i och för sig inte ett tillräckligt skäl för att bilda en nationell organisation, eftersom det var en plikt för "alla fina och dugliga revolutionärer" att så fort möjlighet gavs ingripa och strida på den förtryckta nationalitetens sida. Han tillade, att i den händelse som själv skulle hamna i det judiska bosättningsområdet skulle han "ingalunda agitera mindre än Bund" för avskaffandet av de mot judarna riktade tvångslagarna.⁷⁶

Makhlin (representant för Jekaterinoslavkommittén) var inte heller av den meningen, att det var nödvändigt att ha en speciell ju-

disk organisation. Han hänvisade till erfarenheterna i sin egen stad, där judiska hantverkare och ryska arbetare sedan några år haft ett framgångsrikt samarbete i den socialdemokratiska lokalkommittén. När Bund hade kommit dit i syfte att sätta upp en egen kommitté, hade detta framkallat "en storm av indignation bland ledande judiska och icke-judiska arbetare". Som lösning på organisationsfrågan föreslog han upprättandet av en regional kommitté, där Bund skulle ingå tillsammans med de polska och de litauiska socialdemokraterna.⁷⁷

Trotskij såg i Bunds ståndpunkt i organisationsfrågan ett uttryck för rent misstroende mot partiet. Som exempel härpå anförde han § 12 i "maximiförslaget" (den paragraf som stipulerade, att de i förslaget uppräknade punkterna kunde ändras, kompletteras eller upphävas enbart genom överenskommelse mellan de i partiet ingående delarna). Denna paragraf betecknade han som ett försök från Bunds sida att för all framtid binda partiets beslut, vilket enligt hans mening innebar, att Bund i praktiken inte litade på partiets vilja att tillvarata det judiska proletariats lagliga intressen. Trotskij drog härav den drastiska slutsatsen, att Bund med andra ord ville "återförsäkra sig mot förräderi" (från partiets sida).⁷⁸ I ett annat av hans anföranden hette det, att "partiet inte är till för Bund, utan Bund är till för partiet".⁷⁹

Bund fick även utstå hård kritik från Topuridze och Zurabov, som vardera företrädde Tiflis-kommittén och Batum-kommittén. Topuridze hävdade, att Bund inte organiserade det judiska proletariats med utgångspunkt från sådana kriterier som gemensamt språk, speciella levnadsvillkor eller viss grad av politisk medvetenhet. I stället var det avgörande för Bund enligt hans mening, att detta proletariat var av judisk nationalitet och tillhörde den judiska religionen, och "den principen kan kallas nationalistisk". Topuridze ansåg också, att partiet skulle försvagas, om "ett så starkt element som det judiska proletariats" rycktes loss från det.⁸⁰

Zurabov å sin sida angrep Libers sätt att motivera behovet av en judisk arbetarorganisation och frågade, hur frånvaron av bönder och adel bland det judiska folket kunde tjäna som underlag för att upprätta en speciell nationell organisation. Liksom Knunjants underströk han, att hela den ryska socialdemokratin var enga-

gerad i kampen mot allt slags förtryck, inklusive det som riktades mot judarna.⁸¹

Levin var också övertygad om att Bund bedrev en nationalistisk politik, men han intog en något mer konciliant attityd än de ovan nämnda talarna. Han hade själv fått sin politiska fostran hos Bund och bevarade "en djup respekt" för sina forna lärare. Han ville inte kalla kamraterna från Bund för nationalisterna med beklagade, att de inte insåg konsekvenserna av sitt förslag i organisationsfrågan. Levin ville nämligen göra gällande, att "blotta skuggan av uppdelning mellan judar och icke-judar" skulle sätta en "stämpel på masspsykologin", som det sedan skulle bli svårt att bli av med. Han menade, att det i Bunds argument fanns "en klart nationalistisk ton, som kan utvecklas till ett nationalistiskt ackord". I slutet av sitt anförande uppmanade han Bund att ge upp sitt förslag och att inte betrakta sina motståndare "som fiender".⁸²

Ett halvt stöd för Bund uttalades av Martynov från Föreningen för ryska socialdemokrater i utlandet. Han gick visserligen till angrepp mot "de skadliga tendenserna i Bund att avskönda det judiska proletariet" och hävdade, att Bunds organisationsförslag stred mot den antinationalistiska andan i Marx' och Engels' Kommunistiska manifest. Men samtidigt underströk han Bunds "betydande historiska insatser" och yrkade förgäves på att Martovs "motsförslag" skulle skrivas på ett annat sätt. Han ville nämligen, att det klart skulle framgå, att det enbart var fråga om att Bund skulle underordnas partiet och att i övrigt dess organisation skulle bevaras intakt.⁸³

Den andre representanten för Föreningen, Akimov, gav Bund fullständigt stöd och försvarade det mot anklagelserna för nationalism och separatism. Han sade, att judarna efter ett tusenårigt förtryck nu kommit in i ett nytt skede av nationellt liv och att det var det judiska proletariet, som ledde striden för judarnas nationella rättigheter. Men det var också det judiska proletariet, som ledde kampen mot sionismen och mot den judiska bourgeoisien, och därför hade det skapat åt sig en nationell socialdemokratisk organisation, som var av det slag, som fanns bland andra nationer. I detta, poängterade Akimov, låg inga nationalistiska utan endast nationella strävanden. Han tillade, att Bund måste få fortsätta att utvecklas utan hinder, men han hade fått ett intryck av att "man här har för avsikt att ändra på

denna organisation i ett enda svep".⁸⁴

Från Bund-delegationens sida uppmanade Portnoj Bunds motståndare att inte glömma den viktiga roll, som Bund hade spelat i den allryska socialdemokratiska rörelsen, och han påminde bl. a. om Bunds delaktighet i sammankallandet av RSDRP:s första kongress. Makh-lins påstående om att Bund velat konkurrera med en redan existerande socialdemokratisk kommitté i Jekaterinoslav förnekade han kategoriskt. Han ansåg det i vilket fall som helst knappast vara riktigt att ifrågasätta Bunds rätt att etablera egna kommittéer. Portnoj reagerade också mot Topuridzes tal om Bunds "nationalistiska princip" och hävdade, att Topuridze blandade ihop begreppen "nationell" och "nationalistisk". Han påpekade, att det i Kaukasien tidigare hade funnits en armenisk socialdemokratisk organisation, som Iskra inte hade funnit anledning att kritisera för nationalism och chauvinism utan snarare tvärtom välkomnat.⁸⁵

Liber konstaterade, att en del delegater diskuterat frågan, huruvida det verkligen fanns behov av en självständig organisation för det judiska proletariet. Några hade rentav rest "den underliga frågan, om Bund överhuvudtaget behövs". En sådan fråga kunde enligt Liber ställas enbart av människor, som "inte kommer ihåg sin egen födelse". Beträffande frågan om behovet av en särskild judisk arbetarorganisation, påminde han om att även det polska proletariet hade en egen socialdemokratisk organisation. I likhet med Akimov underströk Liber den judiska arbetarrörelsens betydelse som en motvikt till sionismen. Han kritiserade Bunds motståndare för att vilja ha monopol på den revolutionära socialdemokratin och sade, att de ville skapa "en internationell socialism utan en internationell rörelse".⁸⁶

Den kritik mot Bund, som redovisats i detta avsnitt, visar upp vissa gemensamma drag. Genomgående avvisade kritikerna Bunds förslag i organisationsfrågan och stämplade det som ett utslag av separatism och nationalism. Men dessutom — och detta måste för Bund ha varit särskilt kännbart — ville en del talare göra gällande, att Bund också under hela sin sexåriga verksamhet bland det judiska proletariet följt liknade avsköndningsprinciper. Därmed låg det nära tillhands att ifrågasätta Bunds själva existensberättigande, eftersom separatism och nationalism stred mot andan i

socialdemokratins program. Kritiken blev dock delvis motsägelsefull, eftersom en del Bundmotståndare samtidigt ändå lovordade Bunds insatser för partiet och erkände den judiska arbetarrörelsens styrka.

Grundtanken hos Bunds företrädare och hos Akimov var dels att nationella strävanden ej var detsamma som nationalism, dels att dessa strävanden icke var oförenliga med socialdemokratins program. Man kan här spåra ett inflytande från en icke-marxistisk teoretiker, nämligen den judiske socialrevolutionären Chajm Zjitzlovskij. Denne hade i sin skrift "Der Sozialismus und die Nationalitätenfrage" (1899) gjort gällande, att nationalismen under 1800-talet utvecklades i två motsatta riktningar. Av dessa var den ena reaktionär och aggressiv (såsom ryssarnas panslavism och tyskarnas pangermanism), medan den andra innefattade de mindre, förtryckta nationernas kamp för nationella och politiska rättigheter (såsom polackerna, ukrainarna, tjeckerna och kroaterna). Zjitzlovskij hävdade, att denna senare riktning angick arbetarrörelsen och förtjänade dess stöd. Men då var det också nödvändigt att hitta en syntes mellan nationalismen och den bland socialisterna förhärskande kosmopolitismen. Syntesen låg enligt Zjitzlovskij i principen om internationalismen, vilken i motsats till kosmopolitismen inte förnekade förekomsten av individuella nationer. Internationalism och nationalism (dvs. en "sund och kreativ" nationalism) var därför inte motstridiga begrepp utan kompletterade snarare varandra.⁸⁷

Beträffande den omdiskuterade frågan, huruvida det överhuvudtaget förelåg behov av en speciell judisk organisation, kan det vara på sin plats att påminna om vissa fakta. En tillbakablick på judarnas situation i Tsar-Ryssland kring sekelskiftet ger vid handen, att såväl det judiska proletariatet som den judiska befolkningen i övrigt i allmänhet levde under de "speciellt betungande rättsliga villkor", som både Liber och Martov berörde. Bland annat var judarnas rörelsefrihet inskränkt, inte bara som en följd av att 95 procent av dem var hänvisade till att leva i det speciella bosättningsområdet, utan även på grund av att de saknade rörelsefrihet också inom bosättningsområdet. Genom regeringsdekret var det nämligen tillåtet för dem att slå sig ned endast i de större städerna, och de var dessutom förbjudna att fritt flytta mellan dessa. Judarna var i praktiken också utestängda från tjänster

inom förvaltning och undervisningsväsen, och de var utsatta för speciella skattepålagor. Endast ett begränsat antal av dem vann inträde till universitet och högre utbildning.⁸⁸

Vidare är det väsentligt att komma ihåg, att den judiske proletären i Tsar-Ryssland i regel var en fattig hantverkare, som ej sällan arbetade under synnerligen primitiva förhållanden hos någon judisk småföretagare. Arbetsdagar på sexton till aderton timmar var inte ovanliga. Tsarregimens arbetslagstiftning, däribland 1897 års förordning om elva och en halv timmes arbetsdag, kom de ryska fabriksarbetarna tillgodo men berörde i praktiken ej de judiska hantverkarna. Många av dem levde i misär och var beroende av bidrag från välgörenhetsinrättningar.⁸⁹ Möjligheterna för dem att få anställning inom den modernare, mekaniserade industrin var begränsade, eftersom arbetsgivarna där av flera orsaker föredrog icke-judiska arbetare (bland annat skrämde de av den aktiva judiska strejkrörelsen).⁹⁰

Knunjants' och andra kritikens åsikt, att det var en plikt för hela den socialdemokratiska rörelsen, och inte bara för Bund, att bekämpa missförhållandena bland det judiska proletariatet, var givetvis principiellt riktigt. Faktum kvarstår dock, att den ryska arbetarrörelsen vid denna tid i motsats till den judiska inte var någon massrörelse och att den varken hade Bunds kännedom om det judiska proletariats behov eller Bunds resurser att befrämja dessa behov.⁹¹ Dessutom var det inte säkert, att de icke-judiska arbetarna alltid skulle ställa upp på sina judiska kamraters sida. Erfarenheterna av strejkbryteri från icke-judiska arbetares sida, när judiska arbetare strejkade, visade snarare på att man också måste räkna med motsatsen.⁹²

Det kan sålunda sägas, att det judiska proletariatet hade ett reellt behov av en egen organisation och att det under rådande omständigheter hade varit oklokt att inte låta Bund fortsätta sin verksamhet på samma villkor som tidigare. Samtidigt framstår det som naturligt, att de "renläriga" socialdemokraterna på kongressen betraktade Bunds nationella strävanden med misstänksamhet. Det låg ju i den ryska socialdemokratins natur att inte uppmuntra nationalitetsrörelser, och denna motvilja hade troligen sin förklaring i övertygelsen, att steget från nationella strävanden till nationalism inte var långt. Det torde dock vara oriktigt att påstå, att Bund stod för en nationalistisk politik. Frågan är också, huruvida Bunds russificerade

ledare ens kulle ha yrkat på nationell representation i partiet och på nationell och kulturell autonomi för judarna, om de inte hade känt sig pressade från två håll: från ena hållet iskraiterna, som ville beröva Bund dess självständiga ställning, och från andra hållet den växande sionistiska rörelsen, vars nationella eller rent av nationalistiska program vann alltfler anhängare.

Frågan om den judiska nationen

Bunds ansträngningar att vinna gehör för sina krav på partikongressen försvårades ytterligare av vad vi här har kallat frågan om den judiska nationen, dvs. frågan om judarna kunde betraktas som en nation. Till grund för Bunds nationella politik låg givetvis övertygelsen, att judarna, i lika hög grad som ryssarna, ukrainarna eller polackerna, utgjorde en nation. Men denna uppfattning var långt ifrån allmänt accepterad, och det gällde även inom den socialdemokratiska rörelsen.

I sitt "motförslag" undvek Martov sorgfälligt att tala om "nationaliteter" eller "nationer". Där stod i stället att läsa, att starka band måste bibehållas mellan det judiska proletarietet och proletarieten av andra "raser". Detta föranledde Liber att fråga, "bland vilka raser det judiska proletarietet lever". Och han tillade, att "såvitt mig är bekant, lever det judiska proletarietet inte bland raser, utan bland nationer". Plekhanov bad då Liber att tydligare förklara "sina etnografiska åsikter", eftersom hans kritik "inte uthärdar kritik". Enligt Plekhanov fanns det i modern vetenskap ingen skillnad mellan begreppen ras och nation, och man kunde tala både om "den litauiska rasen och den litauiska nationen". Martov kommenterade, att "kamrat Liber tydligen håller på den gamla indelningen i fem raser, accepterad av vissa författare" — "speciellt accepterad i skolböcker", fyllde Trotskij i.⁹³

Iskraiternas svar på Libers fråga liknade mest katten, som går kring het gröt. Man ville uppenbarligen inte föra in diskussionen på den känsliga frågan, om judarna var en nation. Genom att precisera, att judarna var en "ras" bland andra "raser" och inte en "nation" bland andra "nationer", ryckte man bort själva fundamentet för Bunds krav. Ty det hade ju aldrig förekommit, att "raser" hade nationella aspirationer eller begärde nationell representation

i politiska organisationer.

Samma ovilja att betrakta judarna som en nation har sannolikt också spelat in, då kongressen avvisade Medems förslag att i parti-programmet införa garantier för nationell och kulturell autonomi för alla nationer, oberoende av territoriella gränser (ovan sid. 39). Men även inom Bund rådde delade meningar om detta. I organisationens program fördes det ej fram några krav på nationell och kulturell autonomi, eftersom Bund-kongressen hade varit oenig på den punkten (ovan sid. 31). Den grupp inom Bund, med Medem och Liber i spetsen, som betraktade judarna som en nation med egna nationella behov och intressen, blev dock allt större (vilket framgår av att kravet på nationell och kulturell autonomi för judarna sedermera fördes in i Bunds program genom beslut av Bunds sjätte kongress 1905⁹⁴).

Strävandena inom Bund att få judarna erkända som en nation påverkades av den ovan omnämnde Chajm Zjitolvskijs teorier (ovan sid. 43). Zjitolvskij förklarade, att begreppet "nation" inte längre kunde identifieras med den politiska staten, utan med kultur och bildning. Judarna kunde därför betraktas som en nation, eftersom de hade egna kulturella traditioner och ett eget språk, med vars hjälp en högtstående nationell judisk litteratur skulle utvecklas. De judiska socialisternas uppgift var enligt Zjitolvskij att uppmuntra användandet av jiddisch och författandet av litteratur på jiddisch samt att sprida judisk bildning och upplysning bland massorna.⁹⁵

Även för Akimov framstod judarna som en nation. På partikongressen hävdade han, att den judiska nationen trots förföljelser bevarats under årtusenden och fött fram en rad genier på alla vetenskapens och konstens områden. Han menade också, att det judiska proletarietet företrädde den judiska nationens intressen, eftersom "ingen någonsin förnekat proletarietets roll i nationens liv överhuvudtaget". Ty Akimov var av den åsikten, att ingen annan samhällsklass lika klart som proletarietet kunde "formulera inte bara sina egna behov, utan även nationens behov".⁹⁶

Lenin ansåg, att det var helt uteslutet att betrakta judarna som en nation, vilket han framförde i en serie artiklar i Iskra kort tid efter partikongressen. Han stödde sig bl. a. på den tyske socialdemokraten Karl Kautsky, som hävdade, att "judarna upphört att vara en nation,

eftersom en nation utan territorium är otänkbar". Lenin menade, att judarna nått frigörelse i hela Europa och att de snabbt höll på att assimileras. Det vore därför "vetenskapligt ohållbart" och "politiskt reaktionärt" att erkänna dem som en nation.⁹⁷ Men han var ingalunda främmande för det judiska proletarietets svårigheter. 1905 skrev han, att de judiska arbetarna i Tsar-Ryssland "lider inte bara under det allmänna ekonomiska och politiska oket, vilket trycker ned dem som en rättslös nationalitet, utan dessutom under ännu ett ok, som berövar dem de elementära medborgerliga rättigheterna".⁹⁸ Lenins kamp mot Bund var uppenbarligen riktad mot själva organisationen och inte mot den judiska nationen som sådan, även om han samtidigt av taktiska eller andra skäl ej erkände den senare.

Det som i Tsar-Ryssland komplicerade frågan, huruvida judarna utgjorde en nation, var det förhållandet, att den judiska intelligentsian till stor del var russificerad och utan band med det judiska folket. Många av dem var aktiva radikaler och revolutionärer, och av dessa återfanns endast en mindre del inom Bund, medan de andra var anslutna till de ryska socialistiska organisationerna, däribland RSDRP. Det är belysande, att hälften av delegaterna på partikongressen var judar, däribland två av Bunds främsta motståndare, Martov och Trotskij.⁹⁹ Detta föranledde senare Medem att i en av sina skrifter likna konflikten mellan Bund och partiet vid ett inbördeskrig mellan judar.¹⁰⁰ Fallet med Martov var givetvis särskilt anmärkningsvärt med tanke på hans tidigare verksamhet i den judiska arbetarrörelsen. Å andra sidan tycks han aldrig ha känt någon direkt släktskap med den judiska nationen, inte ens under den tid, då han samarbetade med Vilno-gruppen, och hans engagemang i den judiska arbetarrörelsen var troligen i viss mån taktiskt betingat.¹⁰¹

Frågan om judarna var en nation kunde givetvis besvaras på olika sätt, beroende på vad man lade in i begreppet nation. En vanlig inställning tycks ha varit, att de viktigaste förutsättningarna för att bilda en nation var gemensamt språk och gemensamt territorium. I detta mönster passade judarna inte in. Men det var ingalunda självklart för Bund, att den vanliga inställningen till en nation också var den riktiga.¹⁰² Det fanns ju andra nationella teorier, som passade in på judarnas situation. Zjitzlovs skjjs ovan anförda resonemang var ett exem-

pel. Ett annat var den judiske historikern Simon Dubnovs tankar om judarnas "andliga nationalism". Dubnov menade, att diasporan hade fört vidare och bevarat den judiska kulturen genom århundradena. Därför var judarna i hög grad en andlig nation med egen kultur och historia.¹⁰³ Åter ett annat exempel var fransmannen Ernest Renans nationella filosofi, enligt vilken nationen, i likhet med individen, var "resultatet av ett långt förflutet av ansträngningar, försakerelser och uppoffringar". För Renan var varken ras, språk eller religion avgörande för bildandet av en nation, ej heller "flodernas lopp eller bergskedjornas riktning".¹⁰⁴

Slutsatser

På 1903 års partikongress fick Bund bevitna, hur deras viktigaste förslag möttes av ett nära nog kompakt motstånd, vilket till sist drev dem till att lämna partiet. Bund hade en stark och effektiv organisation med en verksamhet, som var spridd över ett förhållandevis stort område. I en rad städer arbetade lokala Bundkommittéer och anordnade massmöten, strejker och andra manifestationer bland det judiska proletariet, som levde under allmänt sett svåra förhållanden. Frågan uppstod nu, vem som i fortsättningen skulle utöva inflytande över Bunds verksamhet och Bunds kommittéer. Bund hade dittills självständigt skött sin organisations angelägenheter och krävde, för att säkerställa sin självständighet, att få ingå i partiet i enlighet med federala principer. Härvid kom de i konflikt med den uppåtsträvande kraften inom den ryska socialdemokratiska rörelsen, iskraiterna, vilka var i färd med att lägga hela partiet under sin kontroll.

Bund föll, kan det synas, på eget grepp, när det framförde sina krav på nationell representation i partiet. Sådana krav kunde ur strängt marxistisk synvinkel knappast uppfattas som något annat än utslag av separatism och nationalism. Å andra sidan visade erfarenheterna från den österrikiska arbetarrörelsen, att kombinationen av nationella och socialistiska strävanden inte var en omöjlighet. Dessutom gick Bunds hela politik ut på att deras organisation skulle stanna kvar i det allryska partiet, vilket knappast hade varit tänkbart, om de hade varit separatister.

En komplicerande faktor för Bund var, att en del av dess förnämsta motståndare på kon-

gressen själva var judar, vilka var ivriga att fördöma Bunds politik och att förneka förekomsten av en judisk nation eller judisk kultur. Överhuvudtaget stod iskraiterna och inte minst Lenin främmande inför tanken, att judarna var en nation, vilket ytterligare försvagade Bunds ställning i de avgörande frågorna. Denna negativa inställning bekräftades senare av Stalin i hans skrift *Marxismen och den nationella frågan* (1913), författad på uppdrag av Lenin: "Saken är framför allt den, att judarna inte uppvisar några breda och stabila skikt, som är bundna vid torvan och som på ett naturligt sätt skulle hålla ihop nationen och inte bara tjäna som dess stomme utan också som en 'nationell' marknad."¹⁰⁵

Några år efter partikongressen lanserades ännu en nationsteori. Det var den ledande österrikiske socialdemokraten Otto Bauer, som byggde vidare på Karl Renners "Personalitetsprincip" (ovan sid. 40). I sin avhandling "Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie" (1907) redogjorde han bl. a. för sin s. k. apperceptionsteori. Denna gick i korthet ut på att inget folk tog emot främmande element i sin kultur utan att ändra på dem. Varje nation anpassade de främmande elementen till sina egna behov (samma franska element hade t. ex. övertagits av engelsmännen och fransmännen men kommit att innebära olika saker för dem).¹⁰⁶ En sådan teori var givetvis ägnad att uppmuntra krav på nationell och kulturell autonomi. Men Bauer, själv jude, var motståndare till en sådan autonomi, när det gällde judarna. Han ägnade ett särskilt kapitel åt att visa, att judarna efter medeltiden upphörde att vara en nation i och med att de ej längre var ensamma om att bära upp penningekonomin. I takt med att alla europeiska nationer blev delaktiga i penningekonomin, anpassade sig judarna till deras kultur och assimilerades med den.¹⁰⁷ Denna av Karl Marx i hög grad påverkade syn på den judiska nationen innebar förstås ett bakslag för Bund, eftersom Bund i övrigt uppskattade Bauers teorier. Givetvis hade Bauer, om han själv velat, kunnat vara konsekvent och tillämpa apperceptionsteorin även på judarna.

Socialdemokraternas inställning till frågan om den judiska nationen var sålunda skiftande. Iskraiternas sätt att närma sig frågan visade överhuvudtaget inte på någon vilja att betrakta judarna som en nation. Genom att rätt och slätt definiera judarna som en ras bland andra raser

avfärdade de frågan på ett alltför lättvindigt sätt. Bund å sin sida var för sin politik beroende av att kunna referera till judarna som en nation, vilket blev möjligt för dem tack vare de nya nationella teorier, som i korthet presenterats härövan.

Iskraiternas seger över Bund kan dock sägas ha varit dyrköpt. Ingen kunde egentligen förneka, att Bund med sin organisatoriska förmåga och sina väl utvecklade metoder var en tillgång för partiet. Bund var en utpräglad massrörelse, och det var uppenbarligen till nackdel för den ryska socialdemokratin att gå miste om "ett så starkt element som det judiska proletariet", som Topuridze sa (ovan sid. 44). Betecknande nog varade inte heller "skilsmässan" någon längre tid: år 1906 trädde Bund åter in i partiet som en autonom del. Det hade då spelat en framträdande roll i 1905 års revolution och räknade 24.000 medlemmar, medan RSDRP hade endast 8.000. Bunds exempel fick förvisso en del hemvändande ryska revolutionärer att inse både "det meningslösa med teoretiska diskussioner vid Genève-sjöns stränder" och nödvändigheten av att organisera den ryska arbetarklassen och göra den politiskt medveten och handlingsduglig.¹⁰⁸

Efter sitt återinträde i RSDRP samarbetade Bund med partiets mensjevikflygel. Bolsjevikerna med Lenin i spetsen fortsatte att bekämpa Bund och dess federalistiska sympatier. 1913 förklarade Lenin, att "vi ger inte efter en jota i vår principiella inställning gentemot bundpaketet".¹⁰⁹ Det märkliga var dock, att bolsjevikerna som bekant sedan svängde om i federationsfrågan. Efter februarirevolutionen 1917 utvecklade de nationella rörelserna stor aktivitet, och Lenin, trogen sin vana att handla efter långsiktiga taktiska bedömningar, utropade inför den första allryska sovjetkongressen sommaren 1917: "Låt Ryssland bli ett förbund av fria republiker!"¹¹⁰ Detta var startsignalen för den kommande sovjetiska staten, organiserad enligt federala principer.

Den följande utvecklingen visade emellertid, att bolsjevikernas minoritetspolitik inte hade mycket gemensamt med vare sig principen om federalism eller principen om nationell självbestämmanderätt. För judarnas del kom den sovjetiska politiken att innebära, att de alltjämt ej betraktades som en nation och att deras fortsatta assimilering uppmuntrades.¹¹¹ Bund splittrades efter oktoberrevolutionen i två delar: ett kommunistiskt Bund, som stod under

bolsjevikernas inflytande och som så småningom införlivades med det ryska kommunistpartiet; och ett socialdemokratiskt Bund, som fortsatte sin verksamhet i den nya polska republiken, där det utvecklades till landets viktigaste judiska parti under mellankrigstiden.¹¹²

Bilaga I: Bunds "maximiförslag"

§ 1. Bund är en federerad del av RSDRP.

§ 2. Bund är det judiska proletariats socialdemokratiska organisation, obundet i sin verksamhet av några regionala gränser, och ingår i partiet i egenskap av det judiska proletariats ende representant. I de områden, där Bund är aktivt vid sidan av andra socialdemokratiska organisationer, är verksamhet i hela proletariats namn tillåten endast under förutsättning att Bund är delaktigt i verksamheten.

§ 3. Till partiets centralkommitté och utländska kommitté samt till partikongresserna väljer Bund sina egna representanter, vilka uppträder som sådana i de frågor, om vilka Bundkongresserna har rätt att uttala sig. Bunds representation skall grundas på principer, som är lika för alla fördragsslutande parter i partiet.

Anmärkning: Lokala och regionala organisationer räknas i detta sammanhang ej som enskilda parter.

Bunds befogenheter

§ 4. Bunds program är partiprogrammet, som Bund har rätt att komplettera med särskilda punkter, som ej strider mot partiprogrammet och som gäller frågor, vilka är betingade av det judiska proletariats speciella situation i Ryssland och av samhällsstrukturen bland det judiska folket.

§ 5. Bund håller sina egna kongresser för att fatta beslut i frågor, som särskilt berör det judiska proletariats. Bund har sin egen centralkommitté och sin egen utländska kommitté.

§ 6. Bund har rätt att under hänsynstagande till partiprogrammet besluta i sådana allmänna frågor, som partikongressen inte fattat beslut i. Bunds beslut har här endast tillfällig verkan tills dess att partikongressen fattar beslut i motsvarande frågor.

§ 7. Bund har fri kontroll över sin organisations angelägenheter.

§ 8. Bund har rätt att förutom litteratur på jiddisch också ge ut litteratur på andra språk. Bund har rätt att vända sig till proletariats av en annan nationalitet enbart under med-

givande av de i dessa sammanhang ansvariga partiinstanserna. Bund har rätt att vända sig till proletariats i hela landet med partiets centralkommittés medgivande.

Anmärkning: För att andra fördragsslutande parter i partiet skall kunna vända sig till det judiska proletariats krävs Bunds centralkommittés medgivande.

§ 9. a) Bund har rätt att ingå tillfälliga överenskommelser om praktiskt samarbete med revolutionära organisationer, som ej tillhör partiet, under förutsättning att inga speciella förbud om dessa överenskommelser föreligger från partikongressens eller partiets centralkommittés sida. Bunds centralkommitté informerar partiets centralkommitté om varje sådan överenskommelse. Gemensam utgivning av litteratur med icke-socialdemokratiska organisationer är ej tillåten.

b) Med speciellt bemyndigande av partiets centralkommitté har Bund rätt att ingå varaktiga överenskommelser med socialdemokratiska organisationer, som ej tillhör partiet, för att gemensamt utföra vissa delar av det revolutionära arbetet.

§ 10. Partikongressen har rätt att upphäva alla beslut av Bunds kongresser med undantag av de beslut, som fattats helt i enlighet med denna stadga. Om partiets centralkommitté finner, att vissa av Bunds centralkommittés åtgärder strider mot beslut av partikongressen, har den rätt att kräva förklaring av Bunds centralkommitté.

§ 11. Om behov föreligger, har partiets centralkommitté rätt att träda i kontakt med enskilda delar av Bund, men endast med Bunds centralkommittés medgivande. Bunds centralkommitté bestämmer i varje särskilt fall, hur dessa kontakter skall gå till.

§ 12. Alla dessa uppräknade punkter är fundamentala och kan ändras, kompletteras och upphävas endast genom överenskommelse mellan de fördragsslutande parterna i partiet.

Anmärkning: Lokala och regionala organisationer räknas i detta sammanhang ej som parter.¹¹³

Bilaga II: Bunds "minimiförslag"

Den ursprungliga texten

§ 1. Bunds ställning i partiet fastställs av följande punkter:

§ 2. Bund är det judiska proletariats socialdemokratiska organisation, obundet i sin verksamhet av några regionala gränser, och ingår i partiet i egenskap av det judiska proletariats ende representant.

§ 3. Till partiets centralkommitté och utländska kommitté samt till partikongresserna väljer

Bund sina egna representanter. Bunds representation skall grundas på principer, som är lika för alla i partiet ingående delar.

Anmärkning: Lokala och regionala organisationer räknas i detta sammanhang ej som delar av partiet.

- § 4. Bunds program är partiprogrammet.
- § 5. Bund håller sina kongresser för att fatta beslut i frågor, som särskilt berör det judiska proletariet. Bund har sin egen centralkommitté och sin egen utländska kommitté.
- § 6. Bund har fri kontroll över sin organisations angelägenheter.
- § 7. Bund har rätt att förutom litteratur på jiddisch också ge ut litteratur på andra språk.
Anmärkning: För att andra delar av partiet skall kunna vända sig till det judiska proletariet krävs Bunds centralkommittés medgivande.
- § 8. Partikongressen har rätt att upphäva alla beslut av Bunds kongresser.
- § 9. Om behov föreligger, har partiets centralkommitté rätt att träda i kontakt med enskilda delar av Bund, men endast med Bunds centralkommittés medgivande.
- § 10. Alla dessa uppräknade punkter är fundamentala och kan ändras, kompletteras och upphävas endast genom överenskommelse mellan de i partiet ingående delarna.

Anmärkning: Lokala och regionala organisationer räknas i detta sammanhang ej som delar av partiet.

Den nedskurna texten

- § 1. Bunds ställning i partiet fastställs av följande punkter:
- § 2. Bund är det judiska proletariets socialdemokratiska organisation, obundet i sin verksamhet av några regionala gränser, och ingår i partiet i egenskap av det judiska proletariets ende representant.
- § 3. Till partiets centralkommitté och utländska kommitté samt till partiets kongresser väljer Bund sina egna representanter.
- § 4. Bunds program är partiprogrammet.
- § 5. Bund håller sina egna kongresser för att fatta beslut i frågor, som särskilt berör det judiska proletariet. Bund har sin egen centralkommitté och sin egen utländska kommitté.
- § 6. Bund har fri kontroll över sin organisations angelägenheter.
- § 7. Bund har rätt att förutom på jiddisch ge ut litteratur även på andra språk.
- § 8. Partikongressen har rätt att upphäva alla beslut av Bunds kongresser.
- § 9. Alla dessa uppräknade punkter är fundamentala och kan ändras, kompletteras och upphävas av partikongressen med två tredjedelars majoritet.¹¹⁴

Bilaga III: Martovs "motförslag"

Eftersom:

- a) starkast möjliga band mellan det judiska proletariet och proletarieten av andra raser, bland vilka det lever, är en ovillkorlig nödvändighet för det judiska proletariets politiska och ekonomiska frigörelse;
- b) endast sådana band garanterar socialdemokratin framgång i kampen mot alla former av chauvinism och antisemitism;
- c) sådana band inte på något sätt utesluter den judiska arbetarrörelsens oberoende i allt som gäller speciella agitationsuppgifter bland den judiska befolkningen, uppgifter som uppstår på grund av egenheter i språket och levnadsvillkor,

uttalar RSDRP:s andra kongress sin djupa övertygelse,

att en ändring enligt federala principer i de organisatoriska relationerna mellan det judiska och det ryska proletariet skulle bli ett väsentligt hinder för ett fullständigare närmande mellan medvetna proletärer av alla raser,

och att en sådan förändring oundvikligen skulle medföra stor skada för hela proletariet i Ryssland i allmänhet och för det judiska proletariet i synnerhet,

och avfärdar av denna anledning bestämt varje möjlighet till federala relationer mellan det allryska partiet och Bund, en del av partiet, såsom ovillkorligen och principiellt oantagbar,

samt beslutar, att Bund är en del av partiet med en autonom ställning, vars gränser skall fastställas vid utarbetandet av den allmänna partistadgan.

På grund av ovanstående och genom att kongressen betraktar den av Bund-delegaterna framlagda stadgan som ett förslag till del av den allmänna partistadgan, hänskjuter kongressen debatten om Bunds "stadga" till punkt 6 på dagordningen och övergår till nästa fråga.¹¹⁵

Noter

- 1. R. Pipes, *The Formation of the Soviet Union*, Cambridge, Mass. 1964, s. 2.
- 2. S. Hansson, *Language Policy and Nation Building* (stencil), s. 7.
- 3. H. Tobias, *The Jewish Bund in Russia*, Stanford, Calif. 1972, s. 2 ff.
- 4. *Ibid.*, s 7 ff.
- 5. V. Akimov *on the Dilemmas of Russian Marxism 1895—1903*, Cambridge 1969, s. 207 f.
- 6. H. Shukman, *The Relations Between the Jewish Bund and the RSDRP* (otryckt doktorsavh.), s. 9 f.
- 7. *Ibid.*, s. 11 ff.
- 8. Tobias, a.a., s. 66 f.
- 9. Shukman, a.a., s. 30 ff.

10. Vtoroj s'ezd RSDRP: Protokoly, utg. av Institut marksizma-leninizma pri TsK KPSS, Moskva 1959, s. 764, n. 47.
11. Shukman, a.a., s. 36 ff.
12. Ibid., s. 46 ff.
13. Ibid., s. 68 ff.
14. Ibid., s. 75 ff.
15. Ibid., s. 101 ff.
16. Ibid., s. 163 ff.
17. Ibid., s. 171 ff.
18. Kongressprotokollen har publicerats fyra gånger: 1905 i Schweiz samt 1924, 1932 och 1959 i Sovjetunionen. Uppsatsförfattaren har använt sig av den senaste utgåvan. Debattinläggen protokollfördes av sekreterare, som till sin hjälp fick utkast av de viktigaste talen. Protokollen lästes sedan upp för godkännande vid efterföljande sessioner. (Vtoroj s'ezd, s. XVII ff.,
19. Vtoroj s'ezd, s. 12 f., och Shukman, a.a., s. 195 ff. Shukman framhåller, att Bund till stor del skötte utsmugglingen av delegaterna från Ryssland till Europa och därmed ironiskt nog bidrog till att förse Lenin med en antibundsk majoritet.
20. Här följer ett referat av de debatter, som omfattas av uppsatsen. Frågeställningarna och inläggen i dessa debatter är föremål för systematisk genomgång och granskning i uppsatsens analyserande avsnitt.
21. Vtoroj s'ezd, s. 764, n. 49. Följande ändringar hade gjorts: a) Den kontroversiella meningen i § 1 om att "Bund är en federerad del av RSDRP" hade ersatts med "Bunds ställning i partiet fastställs enligt följande punkter". b) Det andra momentet i § 2 hade strukits, nämligen att verksamhet i hela proletariats namn i de områden, där Bund var aktivt vid sidan av andra socialdemokratiska organisationer, skulle få förekomma enbart på villkor att Bund var delaktigt i denna verksamhet. c) Den på flera ställen återkommande formuleringen "de fördragsslutande parterna" hade ersatts med "de i partiet ingående delarna".
22. Ibid., s. 57.
23. Ibid., s. 767, n. 62.
24. Ibid., s. 107.
25. Shukman, a.a., s. 229.
26. Vtoroj s'ezd, s. 182 ff., 421.
27. Ibid., s. 185 ff., 255, 421.
28. Ibid., s. 190 ff., 421.
29. Ibid., s. 169 f.
30. Ibid., s. 262 ff., 425, 717.
31. Ibid., s. 310 ff.
32. *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem 1971, XI, sp. 1175 f., och Shukman, a.a., s. 164 f.
33. *Encyclopaedia Judaica*, XI, sp. 186 f.
34. Ibid., XIII, sp. 912.
35. Ibid., X, sp. 1218 f.
36. R. Pipes, "The Origins of Bolshevism: The Intellectual Evolution of Young Lenin", i dens. (red), *Revolutionary Russia*, Cambridge, Mass. 1968, s. 40 ff.
37. I. Getzler, *Martov*, Cambridge 1967, s. 1—95 passim.
38. *Encyclopaedia Britannica*, Chicago ... 1968, XXII, s. 261 f.
39. Ibid., XVIII, s. 52.
40. Akimov, a.a., s. 74 ff.
41. *Bol'sjaja Sovetskaja Entsiklopedija*, Moskva 1953, XXI, s. 482.
42. Vtoroj s'ezd, s. 23.
43. Ibid., s. 51 ff.
44. Ibid., s. 55 ff.
45. Ibid., s. 85.
46. Ibid., s. 52 ff.
47. O. Bauer, *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie* (ingår i *Marx-Studien*, utg. av Max Adler och Rudolf Hilferding, II, Wien 1924), s. 534.
48. Vtoroj s'ezd, s. 91.
49. Ibid., s. 95.
50. Ibid., s. 56.
51. Ibid., s. 66.
52. Ibid., s. 72.
53. Ibid., s. 89.
54. Ibid., s. 84.
55. Ibid., s. 512. Centralkommittén kunde dock ej upplösa lokalkommittéer, i motsats till vad Shukman felaktigt uppger (Shukman, a.a., s. 242):
56. Akimov, a.a., s. 223 f. Akimov förtäljer, att ingen av de vidtalade Bund-medlemmarna kunnat ge exempel på någon konflikt mellan centralkommittén och en lokalkommitté, där den senare tvingats underkasta sig den förra (ibid., s. 225).
57. Vtoroj s'ezd, s. 265.
58. Shukman, a.a., s. 244.
59. Getzler, a.a., s. 71 ff.
60. I verkligheten räknade iskraiterna med möjligheten, att motsättningarna kunde leda till att Bund lämnade partiet (jfr N. K. Krupskaja, Lenin i partijska, Moskva 1933, s. 55).
61. Pipes, *The Formation...*, s. 2. Pipes understryker, att indelningen gjorts på grundval av modersmål. Den andel av befolkningen, som verkligen var av rysk börd, uppskattar han till endast 40 procent.
62. Vtoroj s'ezd, s. 183.
63. Ibid., s. 186.
64. Vid folkräkningen 1897 uppgav 96,9 procent av samtliga judar i riket och 98 procent av judarna i bosättningsområdet jiddisch som modersmål (A. Ruppin, *Soziologie der Juden*, II, Berlin 1931, s. 122).
65. Pipes, *The Formation...*, s. 36.
66. W. I. Lenin, *Ueber die nationale und die koloniale nationale Frage*, Berlin 1960, s. 102 f. Lenin skriver 1913: "I allmänhet är vi emot separation. Men vi är för rätten till separa-

- tion med hänsyn till den storryska ärkereaktionära nationalismen, som vanställt principen om samexistens mellan nationerna så mycket, att samhörigheten ibland blir större *efter* fri separation." (Ibid., s. 116)
67. Pipes, *The Formation* . . . , s. 49.
 68. Vtoroj s"ezd, s. 190 ff.
 69. Jfr Pipes, *The Formation* . . . , s. 20 f.
 70. Vtoroj s"ezd, s. 191.
 71. A. L. Patkin, *The Origins of the Russian Jewish Labour Movement*, Melbourne & London 1947, s. 157.
 72. Ibid., s. 161 f.
 73. Vtoroj s"ezd, s. 52 f.
 74. Ibid., s. 54 ff.
 75. Ibid., s. 61, 67. Knunjants' kategoriska avståndstagande från Bunds "separatism" hindrade honom inte att sälla sig till sina kaukasiska kamrater i kravet på regionalt självstyre (ovan s. 32) och att efter Bunds uttåg från kongressen föreslå upprättandet av en speciell kaukasisk regional organisation (ibid., s. 329 f.).
 76. Ibid., s. 61 f.
 77. Ibid., s. 67 ff. Makhlin's organisationsförslag var orealistiskt, eftersom även det polska socialdemokratiska partiet ville ingå i RSDRP som en federerad del (Shukman, a.a., s. 200).
 78. Ibid., s. 71.
 79. Ibid., s. 261.
 80. Ibid., s. 78.
 81. Ibid., s. 78 f.
 82. Ibid., s. 92 ff.
 83. Ibid., s. 65, 81.
 84. Ibid., s. 84.
 85. Ibid., s. 65, 80.
 86. Ibid., s. 70, 92.
 87. Patkin, a.a., s. 153 ff.
 88. Ibid., s. 267 ff.
 89. E. Mendelsohn, *Class Struggle in the Pale*, Cambridge 1970, s. 11 ff. I de större städerna var ungefär en femtedel av den judiska befolkningen utarmad. I Odessa lär 48.500 av de 150.000 judarna ha fått understöd från välgörenhetsinrättningar under år 1900 (Patkin, a.a., s. 271).
 90. Ibid., s. 19 ff.
 91. Jfr O. I. Janowsky, *The Jews and Minority Rights*, New York 1933, s. 72, och A. K. Wildman, *The Making of a Workers' Revolution*, Chicago & London 1967, s. 173, n. 40.
 92. Mendelsohn, a.a., s. 100 f.
 93. Vtoroj s"ezd, s. 105.
 94. Z. Y. Gitelman, *Jewish Nationality and Soviet Politics*, Princeton, New Jersey 1972, s. 51 f,
 95. Janowsky, a.a., s. 72 f.
 96. Vtoroj s"ezd, s. 84.
 97. *Iskra* nr 51, 1903, cit. efter Gitelman, a.a., s. 43 f.
 98. Lenin, a.a., s. 26.
 99. Shukman, a.a., s. 197.
 100. Gitelman, a.a., s. 42 f.
 101. Jfr Getzler, a.a., s. 28 f. Att många russificerade judar anslöt sig till de revolutionära rörelserna, tycks ha varit en naturlig utveckling. Assimilerade personer tenderar att se sig själva som aktiva samhällsmedborgare och är ofta de mest militanta förespråkarna för medborgerliga rättigheter (T. Shibusani och K. M. Kwan, *Ethnic Stratification*, New York & London 1965, s. 512).
 102. En framträdande ledare för det polska Bund skrev i ett senare sammanhang: "Eftersom den judiska nationen inte passar in i det färdigjorda mönstret, drar man slutsatsen: judarna passar inte in i det allmänna nationsmönstret, alltså är de inte en nation — en bit djärvt resonemang utan stöd i logikens lagar. Som vi har sett, grundas nämligen påståendet [beträffande nationsmönstret] på antaganden, som bortser från judarna, antaganden som a priori har fastställt vad som skulle bevisas." (E. Scherer, "Bundism", i Vlavianos & Goss (red.), *Struggle for Tomorrow*, III, New York 1954, s. 158 f.).
 103. Patkin, a.a., s. 177 f.
 104. E. Renan, *Qu'est-ce qu'une nation?* Paris 1882, s. 26 ff.
 105. J. Stalin, *Marxismen och den nationella frågan*, Moskva 1950, s. 56.
 106. Patkin, a.a., s. 167 f.
 107. Bauer, a.a., s. 369.
 108. H. Carrère d'Encausse, *L'Union Soviétique de Lénine à Staline*, Paris 1972, s. 27. Bunds exempel rönt uppskattning också i tidigare sovjetisk historieskrivning: "Bund deltog mest aktivt i den allryska revolutionära rörelsen . . . [och var] ofta i fråga om organisation ett steg före den revolutionära arbetarrörelsen i Ryssland." (1905, *Materialy i dokumenty pod obsjtjejj redaktsiej M. N. Pokrovskogo, Moskva . . . 1925—28*, VIII, s. 7).
 109. Cit efter Stalin, a.a., s. 97, n. 1.
 110. Lenin, a.a., s. 675, n. 55.
 111. Gitelman, a.a., s. 507 ff.
 112. Shukman, a.a., s. 254.
 113. Källa: Vtoroj S"ezd, s. 51 f, 764, n. 49.
 114. Källa: Ibid., s. 96 f, 767, n. 62.
 115. Källa: Ibid., s. 57.